२८

वेदान्तप्रह्लाचार्य पंचतन्त्र पाहि गद्य ... शर्मा

प्राचिन:

॥१॥ ॥श्रीकृष्णायनमः॥श्रीगोपीजनवल्लभायनमः॥अथछूटककथालिख्यते
॥येषांनज्ञेप्याविषयोनरागोनश्रीगानस्तेसुरतार्थभाजः॥विप्रःपुरासंविलसन्न
थायभालस्त्रेदंमनसुधवोयत्॥१॥मेडपाचलदुर्गेतद्ववनामाकश्चिन्महाकृ
पणःकदर्योमहाधनोद्विजोवसतिस्म॥सर्वोद्वेषिकःकदाचिद्धनग्रहणार्थंसमी
पनगर्यागतः॥तत्रजावडवडनाम्नोमहाभोगिनोवणिजोगृहेरात्रिमुषितः॥वणि
जःसेवार्थंनिशिनित्यंलक्ष्मीःसमागच्छतिस्म॥तदवसरेरात्रौनिद्रामलभमानेन
द्विजेन॥परमुज्वलादिव्यरूपिणीदृष्टा॥कात्वमसिइतिपृष्टाच॥तयोक्तं॥अहंलक्ष्मीर् १

तस्यवणिजःसेवांकुर्वाणस्यरात्रावस्वाप्सीत्॥ ततःश्रुत्वातद्वचनोक्तं॥ अयंतुमदीयंधनं
गृहीत्वाव्यापारंकरोति॥ अहंतुमहाधनःतन्ममसेवांत्वंकथंनकरोषिःतयोक्तं॥
त्वयाऽहंसोकुंभनुकेलिश्रुत्वावाक्यास्तणःप्राप्तःस्वगृहेगत्वापुत्रेभ्योवधूभ्यश्चोक्तं॥ इ
तःप्रभृतिनित्यंविविधाःस्वस्वमेव्यप्रकाराःकर्तव्याः॥ उत्तमांबराणिधारणीयानि
नित्यंकेशोऽलंकर्तव्ये॥ तथाकुर्वाणेषुबहुषुदिनेषुतत्रागताद्दिगृहीतंमत्वाले
हकारस्माद्धनस्यसत्वलोटेदाहःकृतः॥ ॥इतिधनेप्राप्तेऽपिभाग्यंविनाभोगोनत
दर्थेउद्दवकथा॥१॥ पश्चात्सोऽपीअतायेतस्मैस्फुटंकथयतिस्मपटेः॥ पुरतस्सपथःपा

॥२॥ नालंमार्जारोऽयंचिदंडिना॥१॥वसंतपुरेऽरिमर्दनोनामराजाऽभूत्॥तस्यदंडिना
माप्रतीहारेऽलिच्चतुरस्तद्बुद्धिपरीक्षार्थं॥राज्ञोक्तं॥त्वमिमांमहिषीमतिदुग्धदायिनीं
गृहेबाधन:॥परंअस्या:दुग्धेनअयंमार्जार:पोषणीय:॥स:तथाऽकरोत्॥दिनपंचकं
परंस्त्रियासहविचार:कृत:अद्यापितनसंपयोदीयतांमार्जाराय॥तत्पानात्दुग्धव
क्रोऽसौपुनर्नैपास्यतितथा॥कृतेस्वयंसकुटुंबोदुग्धोपभोगंकरोति॥तद्धिस्मन्ना
दिमार्जारायदद्याति॥मासचतुष्टयानंतरेराज्ञोक्तं॥मार्जार:समानीयतां॥तथाकृते
दुर्बलंतंदृष्ट्वाराज्ञोक्तं॥कथमयंकृश:॥तेनोक्तं॥दिनपंचकंपय:पीतं॥तत:परंयत्ने ॥२॥

क्लेशेऽपिनपिबति॥ आश्चर्यविलोकनायसमस्तंस्थापितमपिनीतंपयोदाहमी
स्थानपीतं॥ रेरेहिंडिंभत्वंसमस्तंवद॥ त्वयाकिमाचरितं॥ तदानेनसर्वंबुद्धिबलेनवंकपि
तं॥ ततस्तुष्टेनराज्ञासामर्हीपालस्यादत्तापार्श्वेस्थापितश्च॥ ॥इतिश्रीसारेणम
जीरेऽवंचिनसहदयंदंडिकथा॥२॥ प्राज्ञोविकल्पाचरणंकलौयुगेतथाकणाक
कतुल्यायकपर्गं॥ स्वरूपमालोक्ययुधिष्ठिरोयथाध्यनत्रतोऽभूतिवाकस्थदीद
नी॥१॥ एकदायुधिष्ठिरोभ्रातृभिःसहमृगयांविचरन्वने॥ विप्रयौवनयोर्वय
धरंकमपिपुरुषंदृष्ट्वाविस्मितोऽभवत्॥ तंविस्मितमुद्वीक्ष्यसोऽवदत्॥ हेराजन्

॥७॥ तवयदिविस्मयदर्शनेछावर्त्ततेतदाश्वोदिदिक्षुचतुरोभ्रातॄन्त्वंप्रेषय॥तथाऽऽ
तेतेचत्वारोदिक्षुपृथक्२ भ्रांत्वापराह्नेराज्ञाःपृष्टाःइदंस्वंस्वमाश्चर्यमूचुः॥भी
मसेनउवाच॥अहंपूर्वस्यांदिशिगतएकंस्वादन्तमसुखंमहिषंपयोहंपश्यंचरंतम
पिअतःसेअपश्यं॥अर्जुनउवाच॥अहंदक्षिणस्यांदिशिस्ववत्सायाःस्तनान्ध
यंतीमेकांगामपश्यं॥नकुलउवाच॥अहंपश्चिमायांदिशिअनेकरत्नैर्निबद्धे
कनकपंजरेस्थितंकाकंहंसैःसेव्यमानमपश्यं॥सहदेवउवाच॥अहमुत्तर
स्यांदिशिउभयोःसरयोर्मध्यस्थितंएकंरिक्तंतटाकंजलपूर्णयोरपिततःसरयोःसरेणान ॥७॥

अथ त्वं तत्क्षुत्क्षान्तयस्तं पुरुषमपश्यत् किमेतदिति ततः स राजा तं वनान्तरं नी
त्वा एकस्मिन् कूपे क्षिप्तं पुरुषं एकेन घटेन जलं निष्कास्य यदकुं भान् एणीन् कृत्वा
पुनः स्वरकं मज्जलेन एकं कुंभं अपूर्णमुक्तवंतं दृष्ट्वा याचिलाऽबवोचत्, हे राजन्नहं
विरूपविषः कलिः सर्वोपद्रवार्थमागतः क्षुद्रश्वासुरकमहीयदन्तो नाम क्षुद्रश्वाधा
दं हेतुं दुःसमयाद् दत्तामपि राज्ञा गृहे त्वं अस्तु निरृतिः गोदन्तो नाम सुताऽस्य पितरौ तोस्य
तः काकदन्तो नाम नीचकुलोत्पन्नान् नृपान् उत्तमाः सेविष्यंते सदा काकदन्तो नाम ज
ना आसन्नमपि ज्ञातं अग्निमादिबन्धुजनं मुक्त्वा दूरस्थान् स्वबन्धुरूपश्यान् आश्रयि

४ ध्यंति॥ कुंभदद्दर्शनात्पूर्वकेनापि आयत्तां पुत्रालां मरालं विधास्यसे॥ ननु षड्भिः पु
त्रैरेकस्य पितुः॥ एवमुक्त्वा कनीगते राजा सर्वैस्यागंस्थ्यो कुसंस्थापत्नावभूव॥॥ इ
पि इति श्रीकलिविरद्वाचरणोयुधिष्ठरकथा॥ ७॥ जलमध्ये मध्यंपथं आकासेपं खि
आसणपथपेसी॥ महिलाणा हियअम्मणोत्तिष्ठाविदु ज्झूल लज्झति॥ १॥ सहस्या
त्सनोद्यमं लघोन हि योति राकुर्वीत॥ श्लो॥ १॥ दुश्चिंत्यं चरितं नारीणां कुबुद्धयः पंडिताः
तेषां तां पश्याश्रु विप्रियाऽस्मधात् नालोऽहं नागरं भोभिस्तुकान्ता मूसोचयत् १
क्षितितिलकनामपुरे गुणसुंदरनामा श्रेष्ठोऽभूत् सः मध्येऽप्रयुक्तविमलतानार्थेनि ४

स्तंभस्वंमप्र्रायदग्नोयित्वायथ्यास्तुङ्क्ते उक्तंच विषदुग्धान्नान्नाकाकोऽन्तंक्षामस्वरो
भवेत् लीयते मक्षिका तत्र विलीना च विपद्यते १ अक्ष्णं स विरागं मायात्यन्तं गः क
जीतिचाधिकं सारिका स विषन्नेतु विक्रोशति तथा शुक २ विषान्नाद दर्शनान्नेत्रे
चकोरस्य विरज्यतः म्रियते कोकिलो मत्तः क्रौंचो माद्यति तत्क्षणात् ३ नकुलो हृष्ट
रोमा स्यान्मयूरश्च प्रमोदते अस्यावलोकमात्रेण विषं मंदायते क्षणात् ४ उद्वे
यानि मार्जारः पुरीषं कुरुते कपिः गतिः स्खलति हंसस्य ताम्रचूडो विरौति च ५ सम
स्रेरे राजपरिग्रहे स्वैरविहारी वनं तु वः समदंस खधाणी भरणानू षितो यथे हंन

श्री गरे श्रीमहावीरो राजगृहे स्थपिति कदाचित्तत्र धन्याभिधश्रेष्ठिनो भार्या सगर्भी
५ मपरस्मां समक्षश्रेणो दोहदवती आगतं मधुरं मा पाययतु मे भनोरथः सोऽभागतं
तं विचिंत्य केनचिन्मायाविना इति ज्ञात्वा प्रतिज्ञामकरोत् येन मे मम पृच्छे हृतः सो मे वध्यः
पदं न सर्दयो हत्रीयति तस्य स्त्रीनारत्नं दास्यामि तदा एकेनापि सीन सखा आ
गम रहस्यिर जानमयदन्त आहं मम रहस्यं कथयिष्यामि तुष्का अतिगृहम
हर्निशं बजाम तस्याः मनसि एवं विचारोऽजनि इयं धन्यश्रेष्ठिप्रियाग्निलीएन
डहेमपुरः प्रमहमेक वारमायाति यतिःस्यं पश्यति निक्षिप्रमलोसखीमामंत्र श्री
५

देहदवार्त्तामपृच्छत्, तयाप्येहवृत्तांतस्तस्यै सर्वो निवेदितः कुशकुस्थानान्नापीतिय
जानं प्रतिसंदेशीकथयत्, राजा तत्श्रुत्वाऽसंभाव्यमिदमिति अहं कौतुकेनापि
चेत्सत्यप्रत्ययः तदा नापितेन संराज्ञा सह तद्देशे गत्वा पिसंसरे नयं स्तोप्यम ध्ये
ताऽन्ये कन्ये हास्यवार्त्तां कृत्वा पुनस्तन्मधूरमक्षरैर्वार्त्तामपृच्छत्, सा तथैवोवा
च तदा नापितःसाऽरेपिसेभाः द्रष्टनिम्नमुद्रमुक्तं तदा वणिक् स्त्रियाविद्या रि
तं नायकापि संकेतस्तदोभंबुआड् राकरे किं मिहसाविराएवं मयूरे मक्षितेऽहंमा
गरेष्वा सा प्रबुद्धा किमपीनापनरूपं इदं किंचित्रं इत्येवार्त्तीनश्रुत्वा नापिकर्वीमनुभ

ता॥ अपूर्वैः स्वगोत्राजा सः॥ ततः श्रुत्वा वृआपराधूलोनापि सौनिरस्त[illegible]न्॥ ॥८

निर्लोभवरिनकथा॥ ॥छ॥ वैरमादौ यतेत्रायं मुक्तेन प्रबलैर्बलैः यथाश्वपिसुत

हारवैरं त्वात्याह्यं ततो १ भवण नगरे रत्नसार श्रेष्ठिनो गुणसागर नामा पुत्रो वि

दितकुलदाधर्मो धरविमुखोऽपि पित्रा बलात्रत्नपुरवासिनोऽभरदत्त साधुश्रावि

कारमकश्येत्, ततः पित्रा वर्षे पंचकानंतरं तस्या आनयनाय कथंचित्[illegible] प्रेषितः

ततस्तेनोक्तं अहमेनां परीक्ष्य आनेष्यामि विवेषो रेण तत्र गत्वा स्त्री संज्ञा स्मृष्टि

ति धनरत्नादिकं गृहीत्वा सार्थेन सह तत्र गतः ततः श्वसुरगृह समीपे[illegible]हं ग ६

ति

ही त्वामापारंकुर्वेन्नस्थितः एवं वर्षे गते कश्चित्सुवर्णकारो धनी तत्र व्यापारार्थ
मागतस्तेन सह तस्य मैत्री जाता प्रतिदिनं सुवर्णकारस्तस्य गृहे आगच्छति गोष्ठीं कृत्वा
गच्छति एकदा तस्य स्त्री निर्गता दृष्टितेन सुवर्णकारेण दृष्टाऽतिसुंदरी इयं क
स्य पुत्रीति पृष्टे नैतेन अज्ञानतया एवोक्तं अस्माकं श्रेष्ठिनः पुत्रीति सुवर्णकारः उवा
च त्वं मम मित्रः तस्मात्त्वदग्रे मया ऽयं लक्षे श्लोकः न्योकारातिपरित्राणं प्रीति
विश्रंभभाजनं केन रत्नमिदं सृष्टं मित्रमित्यक्षरद्वयं १ इयं यदि मया सह
रमते तदा अस्य अमूल्यं हारं ददामि परं त्वया तत्रोपायः क्रियतां सोऽपि वरमेते

७ नोपायेनास्याः परीक्षा मया ऽनिरुद्धिध्यात्वा कार्यव्याजेन तद्गृहं गत्वा रहसि तां लोभि
तवान् अयं मम सख्या त्वयि कामुको जातस्तदेनमंगीकुरु अमरूसंहारं दास्यति सा
श्रुत्वा गृहकार्यैकारिणीं सखीमाहूय तत्कर्णेऽइदं जगाद अयं विदेशी मयि कामुको
जातः ततस्त्वं मद्वेषाभरणानि धृत्वा हारं पर्यंके गृहीत्वा एनं भज एकवारं तया तथास्वी
कृते सा दूतं भर्तारमब्रवीत् जाहमिति ततः सोऽपि मित्राय सर्वमवोचत् रात्रौ संकेते
हारं करे कृत्वा मित्रेण सह तद्गृहं गतः तया तथाकृते कामांधेन तेन किमपि न ज्ञातं
श्लोक दिवा पश्यति नोलूकः काको नक्तं न पश्यति अपूर्वः कोऽपि कामांधो दिवानक्तं ७
५

न्नपत्स्यति १ तत्सर्वं गुणसारः श्रेष्ठी पृष्ठिस्थस्याज्ञात्वाऽचिंतयत् अहो ऽनयास्त्रिया
कुब्जान्नीलमरक्षि हारश्चादायि तत्श्रावुराश्चमत्कृतः संहृत्यमायाशेमासं अभ्यग्रामे
स्थित्वा पुनः स्ववेषं विधाय तस्याः आनतायश्वशुरगृहमागतः ततः कतिचिद्दिनानिस्थि
त्वा पत्न्या सह स्वनगरं प्राप्य तया सह रेमे कदाचित्तत्कं रत्नं तेन सहारं च कथेन तत्प
योक्तं हे प्रिय हारश्चिद्भो भविष्यति मुक्ताऽन्तरत्नानायासंति तदा तेनोक्तं एतादृशाह
रास्तव सुप्रापाः पुनः कोऽपि स्वीयारबंचनीयः ततः श्रुत्वा सा साश्चर्या जाता इदं क
र्म अनेकैः यज्ञानमितिचिरं विमृश्य पद्मलरूपेण तेन ज्ञानमिति निश्चिकाय परं वार्तो स
ने

र रेणाऽश्वान्मित्रं चकार ततो वर्षांतरेऽश्वानागत्य तान्स्वगृहमानैषीत् कतिचिद्दिनानि
स्थित्वा तद्दुःखनाशाय मात्रे निवेद्य पुरुषवेषं विधायाऽश्वान्गृहीत्वा तद्विक्रयाय तत्र ग
ता अश्वान्विक्रीय धनपरीक्षायै हट्टे प्रियपार्श्वेऽगमत् तेन पृष्टं कुतः समागतं
त्वं किं वस्तु आनीतं तेन पृष्टे सति तया देशांतरितया कपटेनोक्तं मयाऽश्वाः स
मानीताः पुनस्तेन पृष्टं सर्वेऽश्वाः विक्रीताः कोप्यवशिष्टो वर्तते ततस्तयोक्तं एकः
समीचीनोऽश्वो वर्तते तत्प्रसंगेन सोऽश्वग्रहणार्थं तन्निवासस्थले गत्वाऽश्वमूल्य
मपृच्छत् तदा तया रहसि स्वाकार्यं कथितं हे मित्र केनाऽपि ज्ञातिविरोधभयेन व ए

श्रियामरिष्यती मुक्तिमयानन्तःक्षोपायेऽदृष्टेसोऽवदत् यदा गुणसारो वणिक् त्वं सुतं
स्थाल्यां पक्वं गृह्णाति तस्य त्वं अश्वरत्नं दास्यसीति न दास्यति: परं त्वयाऽन्यस्मै कपि
त्सतिसद्यस्तवमरिष्यति तस्मात् त्वं मम पक्वं स्वसुखेन गृहीत्वाऽश्वं गृहाण तेनाऽपि
सुखेन तथा कृतं ततस्ते स्वगृहमगात् पुनर्यदाश्वसुरगृहं गत्वासा तदा एकस्मां
रात्रौ क्रीडासक्ते भर्तरि अश्वपृष्ठे स्वं घोटियाश्वं चकार तद्विलोकनायोत्थितेन प्रिये
सतृवाच कुत्र गम्यते सोऽब्रवीत् अश्वोऽयं हेषारवं किं करोमि भग्नो माभवतु त
द्धनयोक्तं सुखेन भग्नो भवतु पुनरपि कस्यापि पक्वं सुखेन गृहीत्वाऽन्योऽन्यस्: ऽ

॥९॥ तिष्ठत्वात्र स्वकर्मैतस्यैकस्यैव॥ तथाऽपि तस्यैव स्वकर्मैकस्यैव॥ ॥इति निदाने वैर
ग्रहणकथा॥५॥ ॥अन्यस्मिन्नुचिंतितं पापं निपतेन्निजमूर्द्धनि विषमोदकदृष्टांतो
यत्रायमन्यः पंचनामगुः १ धन्यपुरे धनसारः श्रेष्ठी महाधनो मदनावल्याख्या तस्य पत्नी
जन्मादिनि रूपयेमे परं तासु प्रीतिर्नेजाता। अतो वैराग्याद् भद्रांगतो धनदश्रेष्ठि
नोऽतिरम्यां विनीतां पुत्रीं परिणीय स्वदेशमागतः तास्वनस्याः पृथक्२ गृहे स्थाप
यित्वा वसनाशनमात्रं ददौ नूतनायामेवासक्तस्तासु चिह्ने प्रियेसपत्न्यस्तत्पापीय
स्यः संति ततस्ताभिर्विचिंतितं किमपि तासांऽपि तासिः कदाचित्तस्याः मारणाय पृथक्२ १

स्वमनसिविचार्यकृत्वाविषमोदकान्कृत्वायथाऽस्मानजानाति॥तथास्नेहस्वैमाग
स्पेहंअगिमिमम्मित्रामोदकाःप्रेषिताः॥तन्मध्यात्सवार्थेमयाऽयंमोदकःसमानीतस्तु
भ्यंदत्तो॥एवमेवाम्माभिरपि॥तयाऽपिक्रमेषुस्वेएवमोदकाःव्यत्ययेनतान्मोदकान्प
ण्मासहस्रसुखंरेमे॥विषमोदकभक्षणात्तावत्सोमृताः॥परस्मैपापंनचिंतनीय
मित्यर्थेविनीताकथा॥६॥नीरागस्यपच्चरितंस्त्रीणांधर्माःसुविरक्ताश्रयाः यथाश्रे
ष्ठिसुतानाम्नासोचौरस्यश्रीरूपपार्थिवः १ पाटलीपुत्रेरत्नसारश्रेष्ठिपुत्रोगुणाकरो
लोकव्यवहारज्ञानविज्ञःपश्चुरिवावर्द्धिष्ट बहुधनंदत्वातस्यैपितारत्नपुरवासिनोर

१० तस्यसुतांआनिनाय पद्मामानीतायामपिमूर्खेत्वांनप्रीणयत्, तदापिआविचार्य
चातुर्यार्थेपत्तनांगमनगरेप्रेषितः उक्तंच श्लोक देशाटनंपंडितमित्रताचपण्यां
गनाराजसभाप्रवेशः अनेकशास्त्रार्थविचारणंचचातुर्यमूलानिवदंतिपंच
१ तत्संगात्तस्यचातुर्यैःस्वगृहमागत्यतयासहरेमे कदाचित्तस्याःचौरसंपर्कणाभी
तिमनसिनिधायनिद्राव्याजमाश्रित्यजाग्रत्सुप्तोऽभूत्, सातुतंनिद्रालीढंदृष्ट्वाऽर्द्धरा
त्रेबहिर्निर्गता तद्भर्त्ताऽपिपृष्ठलग्नोययौ तदातस्याआप्तःकोऽपिपुरुषोनमिलित
स्तदाभ्रांतापरावृत्तानगरद्वारसमीपेएकंशूलारोपितंचौरमपश्यत्, तेनसंजल्प १०

हृतः हे मुग्धे एकवारं चेच्चुम्बनं ददासि तदा मत्प्राणाः सुखेन यास्यंति ततस्तच्छ्रुत्वा कु-
ट्टनी सा समीपे गत्वा तन्मुखे दैवात् नासां ददौ तत्क्षणे तस्य प्राणा उत्क्रांताः दंतपीडन
वशात् नासा छिन्ना चौरमुखे छिन्ना सागता रुधिरपरिप्लुताऽचिंतयत् उपायेन
दोषं परिहरामि तदनंतरमेव गृहे तंतुवायः सुप्तः सागता क्षुरपात्रं चकार अने
न विलंबागमनापराधात् मम नासिका छिन्ना अनाथाऽहं अबलाकं शरणं यामीत्यु-
क्त्वा रुरोद ततः श्रुत्वा लोका एकीभूतास्तं निनिंदुः प्रातर्नृपेण शूलायामधिरोप्यताम-
यमिति सेवकाः प्रेषिताः ते तं गृहीत्वा शूलिकानिकटे गताः यावद्रोपयंति तदा ते

॥११॥ तदा स्वांके मे ॥ तदा ते प्रोचुः ॥ तव मरणसमये हा स्वांके यमागच्छति ॥ तेनोक्तं ॥ हे रा
ज्ञोऽग्रे निवेदनीयं ॥ पुनस्तेन राजपार्श्वे निभृतः निद्रायहुत्तं तत्सर्वमवोचत् ॥ हे रा
जन् एवं तस्य सत्यार्थे चौरमुखमुद्धायतश्चास्मा नाम्ना खंडं दृष्टमं ॥ तत्प्रमाणेऽहं नि
र्दोषः ॥ ततो राजाऽप्रियवार्त्तां ज्ञात्वा वैराग्येण सुकृतस्य सर्वसंगो वनं गतः ॥ इति श्री
चरितकथा ॥ पांडित्यपीनस्य च तेन नित्यमप्रदीयते किं किल दानशौंडैः । तस्मात्रयं त्यो
करिणोद्गमान्दनेस्म भोजः श्रुतजानुरघः १ श्रीभोजो नदीमुत्तीर्य आगतं सार
कोले कंचित् पंडितं जलमुद्धिरणाय(?) हे विप्र कियन्मात्रं जलं नद्यां सोऽवदत् जा ११

कौमेलिका स्थानभ्रंशसखीविवाहगमनं भर्तुः प्रवासोदये व्यापाराः खलु शीलजी
वितहराः प्राय सतिनामपि १ धम्माः स्त्रियो दुर्व्यसनेऽपि सौवर्णं रक्षंति शीलं खलु शी
लवत्या द्विजातिसेनापतिमंत्रिमुख्यान् प्रक्षिप्य पेयामविने स्वशीलं २ श्रीनगरे
श्रीवीरराजे राज्ञि राज्यं कुर्वति सति समुद्रश्रेष्ठिनः स्त्री शीलवती नामाऽभवत् न
गरे द्विजप्रधानो नायको वणिक् च पंचैते एकस्थानविहारिणः सदाऽस्यंते मित्रा
णि भवंति एकदा स वणिक् व्यापारार्थं परदेशे गतः तदा चत्वारः जनाः समुद्रश्रेष्ठि
नो गृहे आगताः चित्रस्य चित्ताम वर्धुकेन ततो वणिजः स्त्री प्रतिकामातुरजाताः

१७ सदनं मरं विसंतद्दृष्टेरेवक,२ आगत्य क्रीडावासौ कुर्वः तदा मया चिंतितं इदानीं
किं करोमि एते चत्वारोऽपि मद्गुणैर्मित्राणि भवंति यस्मं मे परिकामातुरी स्ता जाताः
मायापतित्रलयाएभिः सह संभोगेन कर्तव्यः परं तु एतेषां मध्ये नाकारः कथं क्रियते
एवं विचिंत्य कतिचिद्दिनानि आज्ञायाना श्रीकृतानि एकस्यां रात्रौ तया साधं चतुर्भिः
सह संकेतः कृतः तेषु एकस्य रंतकथयं निस्त्रियात्रपरिस्थलं वणिकपुत्रात्र
स्वामिने कथितं यत् त्वया प्रथमप्रहरे आगंतव्यं नायकाय कथितं यत् त्वया द्वि
तीयप्रहरे आगंतव्यं प्रधानाय कथितं यत् त्वया तृतीयप्रहरे आगंतव्यं परं राजपु १७

थितेयत्त्वयाचतुर्थेप्रहरेआगंतव्यं एवंकृतेसंकेतेतेनजानंति तयाऽप्रज्ञयास्व
गृहात्धनवस्त्रपात्रादिकंसर्वंश्रमणगृहेषुमुक्तं परंस्वगृहेएकामहतीपेटीरक्षिता
तस्याःपेट्याःमध्येचत्वारिकाष्ठरचितानिगुप्तस्थानानिवर्त्तते ततःसंकेतदिवसेसंध्या
कालेदीपंकृत्वाश्मशानमार्गेसरणीकृत्यभूमौस्थितासाध्वीदासीमिदंअकथयत् हे
दासित्वयाऽद्यरात्रौपश्चात्द्वारवटिकाद्वयमात्रेणएवंवक्तव्यं यततवमत्तोश्रेष्ठीमत
एवमुक्तारोदनंकर्त्तव्यं ततःप्रथमंब्राह्मणःसमागतः तदातयादासीबहिर्निकासि
ता ब्राह्मणायस्वागतंकृतं पश्चात्तयाब्राह्मणेनसहसुभाषितगोष्ठीप्रारब्धा तदा

१५ तेनविकृतेनतस्याउपाधिःप्रारब्धातेनतयोक्तं हेद्विजप्रथममिदंकिं देशापरदे
शयात्रोकृत्वापश्चाद्विदमेवकर्मक्रियते तथाऽनुदिनेप्रथमप्रहरेगतेसति नाय
कः समागतः ब्राह्मणेनाह्मकरोत् हेनाथपतितयाकपाटमुद्घाटनीयं तदाब्राह्म
णेनोक्तं अयंकः तयोक्तं अयंनायकोनित्यमायाति द्विजेनोक्तं अहंसमीचीनोदे
शविश्रान्तः यदाऽयंअत्रागतंमांजानाति तर्हिराज्ञेकथयिष्यति परंसर्वत्रअस
मीचीनकीर्तिरहंभविष्यामि तस्मात्त्वयासाधुमाकेनचिदुपायेनअहंरक्षणीयः तदा
तयापेटीमुद्घाट्यएकस्मिन्गुप्तस्थानेसःप्रक्षिप्तः ततस्तयातथैवाचरितेसति १५

द्वितीयप्रहरे गते सति प्रधानः समागतः तदा तया तेनैव प्रकारेण पेटायां द्वितीयस्मिन्
गुप्तस्थाने नायकः प्रक्षिप्तः ततस्तया तथैवाचरितं तृतीयप्रहरे गते सति राजा समागतः
तदा तया तेनैव प्रकारेण पेटायां तृतीयस्मिन् गुप्तस्थाने प्रधानः प्रक्षिप्तः पश्चात् राजा
सह समागतः ततस्तया राज्ञा सह पिाशी प्रारब्धा तदा राज्ञा कामातुरेण चुंबनादि
कं प्रारब्धं तयोक्तं अहो राजा ऽयं मूर्खो दृश्यते यदा हास्यरमणे कल्लोलवार्तास
क्ता प्रथमं चुंबनादिकं क्रियते तदा राज्ञा हास्यादिकं प्रारब्धं तथा ऽनुचिंतितसादासी
तत्रगतीमन्तस्सुत्का ऽरुदत् तदा वणिक्स्त्री लोकाकोलाविकला जाता ततो रोदने

१५ तद्बहवो मनुष्या मिलिताः राज्ञोक्तं यदा सर्वैर्जना अत्र स्थाने समागमनं अस्मिन्काले ऽ
ष्यंति तर्हि समयलिष्टागमिष्यति ततस्त्वयाऽहं नुपायेन रक्षणीयः तदापि ये चातुर्थे गुप्त
स्थाने राजा प्रक्षिप्तः ततः श्रेष्ठिना तालं लोहरसकं च विधाय पश्चात्तयाऽपि रोदनमार
ब्धं ततो राज्ञ ग्रे केनचिदुक्तं अयमस्मतानोमतः तस्मादस्माद्भयं रक्षणीयं राज्ञीदि
सर्वत्रस्थानेऽनुचरैर्दर्शोधितं कुत्रचिन्न राजाप्रधानस्थानदर्शने तदा सर्वैर्मिलि
ताविचारः कृतः राजाप्रधानस्य स्वस्थाने आगमिष्यति तदा श्रेष्ठिनो गृहे ऽस्य विलो
कनार्थे सेवकाः प्रेषणीयाः अस्माभिः इति विचार्य सेवकाः प्रेषिताः तदा वणिकस्र १५

हे महतीं पेटीं दृष्ट्वा ते प्रोचुः॥ भो श्रेष्ठिन् अस्य गृहे एका महती पेटी वर्त्तते॥ तस्याः मध्ये धना-
दिकं सर्ववस्तु प्रविश्यति॥ ताभिरुक्तं॥ भवद्भिरियं पेटी अत्र आनीयतां॥ अतिप्रारस्तुतल-
न्महस्ता ज्ञातिक रेन सर्वैस्तया राजा द्वारे आनीता॥ आगतस्य मध्ये स्थोलपेसामुक्त-
त्तो राज्ञी जीता॥ तदा ताभिरुक्तं॥ भो सेवकाः सर्वैर्मिलित्वा पेटीमुद्घाट्य सर्वाणि वस्तु प-
श्चेमं द्रित्वा पश्चात् समारोप्य गृहमध्ये समुञ्चते॥ ते प्रोचुः॥ इदं सम्यक्॥ पेटीमुद्घाट्य याव-
त्पश्यति तावत् राजादयश्चत्वारो दृष्टाः॥ तदा सर्वेषां मनसि कौतुकं जातम् इदं किमि-
ति॥ ततो लज्जिताः सर्वे तान् सेवकान् वारयित्वा स्थानं प्राप्तुः॥ इति श्रीलब्धीः क

१६ था॥श्री॥अत्रान्तरेसत्यन्तरेप्रदेशेसर्वंतिदेवाऽअपिनिमग्नाजः युधिष्ठिरेचोक्तवति
स्वरूपेसत्येद्भुतेतस्यहृष्टाः त्रिजीवुः १ युद्धेनहारितराज्योराजाद्वादशाब्दंवनवासंअ
नीकृत्यभ्रातृभिःपत्न्याचसहवनेमृगयामटन्पिपासाकुलोभीमभ्रातस्त्वंपा
नीयमानीयतां तत्श्रुत्वाभीमोनर्मेववचनमब्रवीत् श्लो० वक्रंभोजेसरःसमी
पसतिसदाघ्रोणएवाधरस्ते श्राक्कुः काकुत्स्थवीर्यस्त्रितिकरणाटपटुर्दक्षिणस्तस
मुद्रः बाहिम्यःपार्श्वेस्थिताःकथमपिचबलोनैवभुंजस्यजलंस्वस्कंऽसमीऽमेऽस्मिन्
कथमवनिपतेतेऽनुपानाभिलाषः १ इतिश्रीभीमनर्मवचःश्रुत्वापुनःराजाऽ १६

वदत्, नायं नमोवसरः अहं तृषाकुलोऽस्मि तत्श्रुत्वाऽनंतरं जलमन्वेषयन् ए
कस्मिन्महासरस्यपश्यत्, ततो यावत् पानीयं पिबति तावत्कोऽदतेऽति वाक्यमशृ
णोत्, अदत्त्वोत्तरं वृकोदरस्तीरे मूर्छितोऽपतत्, द्वितीयोऽसतितत्पदानुसारी अ
र्जुनस्तत्रागतः तथैव किमाश्चर्यमिति श्रुत्वाऽदत्त्वोत्तरमपतत्, एवमेव नकुलस
हदेवौ कावार्त्ता कः पंथा इति वाक्यद्वयं श्रुत्वा तथैवाऽदत्त्वोत्तरमपेततुः तेषा
ममागमने विलंबे राजा स्वयं मनस्तथाविधान्भ्रातॄनपश्यत् इदं श्लोकं चाशृणो
त्, को मोदते किमाश्चर्यं कावार्त्ता कश्च पंथाः ब्रूहि त्वं धर्मराजेन्द्र मृता जीवंति बां

श्लोक॥ ऐच मेऽहनिषण्णे वा वाणकं पचलित यत्रदे अन्नं णी चापवासी च स वा विदेव रमो दने॥१॥ भीमो मृत्नी स्य कावस स्को

॥९७॥ धवाः॥१॥ ततश्च मुनिः श्लोकेऽरुत्तरं दत्तवान्॥ श्लो०॥ अहन्यहनि भूतानि गच्छंति हि यमा
लयं॥ शेषाः स्थातुमिच्छंति किमाश्चर्यमतः परं॥३॥ अर्जुनस्य श्लो॥ अस्मिन्महामोह
मये कटाहे सूर्याग्निना रात्रिदिनेंधनेन॥ मासर्तुदर्वी परिघट्टनेन भूतानि कालः पचती
ति वार्ता॥४॥ नकुलस्य॰ तर्कोऽप्रतिष्ठः श्रुतयो विभिन्ना नैको मुनिर्यस्य वचः प्रमाणं॥
धर्मस्य तत्त्वं निहितं गुहायां महाजनो येन गतः स पंथाः॥५॥ सहदेवस्य॰॥ एवमुत्तरे दत्ते
यत्तन्न क्रमेण सर्वेऽपि मुक्तो विहायोत्थिताः॥ देवोऽपि दृश्यं दत्वा संकटेऽहं स्मर्तव्य
इति राज्ञे वरं दत्वा तिरोऽभूत धर्मं प्रापद्ये॥ इति युधिष्ठिरवनवासकथा॥१०॥ ॥९७॥

अचिंत्यमहात्म्यकरं महोतोव्रतः समीचीनमुदाहरंति यच्छ्रोकवाक्यांडसुज्ञप्रिया
यांसत्संवदंत्यांफलतिस्मनृतः १ हस्तिनापुरेराज्यंकुर्वतोयुधिष्ठिरस्यगृहेकदाचि
न्मुनयोऽतिथिधर्मेणबहवः समागमन् तेचएकादश्यांकृतोपवासाः आनयुधिष्ठि
रगृहात्मोगैनिर्गताः तदाराज्ञाद्वादश्यांपारणार्थेनिमंत्रिताद्विजाऊचुः हेराजा
न्ययदित्वमस्मान्आम्रफलैःपारयसितदावयंतिष्ठामः नोचेदन्यत्रगच्छामः तत्
ज्ञात्वाऽकालेआम्रफलानिकुतइतिचिंतातुरोराजाऽजनि तत्समयेनारदोदैवात्
गतोराजानंचिंतातुरंदृष्ट्वाहेतुमपृच्छत् ततोराज्ञासर्वंमुनिभाषितंउक्तं ततमु

१८ त्वानारदउवाच हे राजन् त्वंविषादंमागाः यदिद्रौपद्यास्यानापंचानांसत्पुरु
षेद्दाति तदाऽकालेऽपि आम्रफलानि प्रादुर्भवंति तदात्वयेतोऽनः स्वआमाकारितांद्रौ
पदीनारदस्तवमयस्तुत् श्लो० पंचेंद्रियुषिः सैनीलंच संबंधे चापिश्रुत्वा पंत्योयेषमन
स्तुष्टिः सत्यंपंचकमुच्यतो १ इति श्रुत्वा द्रौपद्या प्रकाशमपिस्वचरित्रंतपोरालापुर
प्रकटयंती श्लोकपंचकेनोवरंददौ यथा सुरूपाः पंचयोद्धारः पांडवाः पतयोमम त
थाऽपिकुरुतेवांछांमनः षष्ठेऽपिनारद २ स्त्रीणांनास्तिक्षणोनास्तिप्रार्थयितानरः ते नास्ति
ननारदनारीणांसतीत्वमुपजायते ३ सुरूपंपुरुषंदृष्ट्वापितरंभ्रातरंसुतं योनिःक्लिद्य १८

तिनारीणामपात्रमिवांभसा ॥४॥ वल्मीकस्थनरःकाष्ठोजीवनाहेतुवल्लभः ॥ तेनभार
द्भारीणांमतोमेसेतिवल्लभः ॥५॥ नाग्निस्तृप्यतिकाष्ठानांनापगानांमहोदधिः ॥ नांतकःस
र्वभूतानांनपुंसांवामलोचना ॥६॥ तस्यामितिसंबंधःप्रथमेस्मेआमेंकुरः द्वितीयप
त्राणी ॥ तृतीयकरवा ॥ चतुर्थेमंजर्यः ॥ पंचमेफल्यानि ॥ तेःफलैःरसास्त्रालमुनयोपूर्त्ये आ
त्रिषंदलास्वाम्ममानजाम्सु ॥ इतिद्वितीयदिवसस्यचतुर्थीकथा ॥१३॥ परस्परेषांममोपि ७
येवदेतिनराधम्माः ते स्वयंनिधनंयांतिवल्मीकोदरसर्पवत् १ कुत्रचित्ग्रामेधर्मात्मा
एकोराजाऽभवत् तेनकदाचिद्गलितंजलंपीतं तन्मध्येसर्पेचिश्चुरभवत् सःजलेन

१९ सहराज्ञाउदरमध्येप्रविष्टः तत्रसर्पोयौवनोद्गमोजातः राज्ञोमहत्कष्टंउदरमध्योद्भवं
आसवत् यदाराजाखपिति तदोदरस्थःसर्पोराजमुखात्फणांनिःकास्यवायुसेवनं
करोति तस्यमध्येसतिङ्स्यराज्ञोकिंचित्सुखंलगति अन्यथामहत्कष्टेनसःपीड्यते त
तोऽनेकावैद्याःसमानीताः पृष्टाश्च तैःसर्वैःपृथक्२रोगपरीक्षांकृत्वापृथक्२औ-
षधानिउत्पाद्यित्वाराज्ञोभक्षयितानि तथापितस्यसुखंनजायते एवंसुमहान्काले
गतः अनेकोपायाःकृताः राज्ञासुखार्थं वैद्यज्योतिर्वित्पंडितजटिलजिनत्राकिनी
त्यादिनोविविधप्रकारेणपृष्टापुनःकेऽपितस्यदुःखंनज्ञातं ततोराजाऽत्यंतकष्टेन १९

तः तदाऽनेकानि दानानि ब्राह्मणेभ्यो दत्वाऽति वैराग्यं प्राप्तेन तेन सोऽचिंतयत् ममदु
ःखपीडितस्य जीवितेन सह किं प्रयोजनं दुःखान्मरणं श्रेष्ठं तस्मात्कान्तारं गत्वाऽहं प्राणा
न्मुंचामि इति निश्चित्य सेवकैः सह राजा वाराणसीमार्गे निर्गतः ततः कुत्रचित्स्थाने
तडागसमीपे पुष्पवाटिकां प्राप्य स्वकं गृहं रचयित्वा सोऽतिष्ठत् ततो मध्याह्नस
मये राजा सुप्तः तत्समये एकः सेवकः प्रधानः सर्वेषां भोजनार्थमाज्ञां दत्वा राज्ञः पा
र्श्वेऽतिष्ठत् तदाऽत्यंतनिद्रावन्तं राजानं ज्ञात्वा प्रधानोऽपि जाग्रत्सुप्तः ततः समीप
स्थवल्मीकात्कश्चिन्मणिधरः सर्पो वायुभक्षणार्थे निर्गतः तेन सुप्तस्य राज्ञो मुख

२० स्थितः सर्पो दृष्टः भेकजातीकस्तु सर्पेणोवाच हे पापिष्ठ फणिन् त्वं कस्य कारणात् कथं
स्थितोऽसि अयं पृथ्वीधरो महद्दुःखमाप्नोति परं पश्य शरीरं मलमूत्रादिपूरितं नरकत
यनिवासः कथं सुंदरतरो भवति मनो मनुष्य दुःखेन भवतः पापं संक्रामति तत्र त्व
या अत्रानेकपुष्पजीलवालभक्ष्यादियुक्ते रम्यस्थाने मम पार्श्वे आगंतव्यं सुखेन स्थे
यं तदा सर्पेणोवाच मया पूर्वोपार्जितं स्थानमिदं कथं मुच्यते त्वमत्र स्थाने
कथं न गच्छसि सत्यवाच अहमत्र स्थितोऽपि केषां दुःखं न ददामि मया नतु कस्य दुः
खं ददाति तत्र त्वया मुच्यतां तदा रक्तसर्पेणोवाच तव अनेन सह किं प्रयोजनं तस्मा २०

त्पधनमन्ये मोदत्वा नवनान्ते ष्ठेयं वल्मीकस्थः सर्पेणोवाच हे मनुष्य दुःखद फणिन्
तवौषधं कोऽपि न जानाति यदा गुडसहितं विषकोचत्रणि जलेन सार्द्धं उष्णीकृत्य
पाययित्वा चाग्निना उदरं सेचनम्य पश्चात् दधिसहितं चरुं भक्षयित्वा गुणेन शरीरगा
त्राणी बध्वा मुंचति एवं कोऽपि करोति तदा तव गात्रे शिथिलीभूत्वाऽनेकशः खंडानि
भग्नानि शरीरात् निर्गच्छेयुः उदरस्थः सर्पेणोवाच तवाप्यौषधं कोऽपि न जानाति यदा
कटाहे तैलानि धृत्वा वह्निना उष्णीकृत्य वल्मीकमध्ये सिंचेत् तदा तव मरणं तत्तोध
नं निकास्य सुखेन भुनक्ति जाग्रतायथानेन सर्वं श्रुतं ततस्तावत् अनुतेन सर्वे

॥२१॥ तं॥ततोराज्ञोदुःखंगतं॥सर्वैर्धर्मंनिष्कास्यराज्ञाग्नेकश्चिरं॥तदाराज्ञासोऽवगणितः॥
पश्चात्कालेनागत्यापरासूत्रे॥इतिपरस्परीकमर्मणःकथा॥१२॥सौदंतिसंतोवि
लसंत्यसंतःसुत्रामित्रियंतेजनकश्चिरासुः परेषुतोषःस्वजनेषुरोषःपंचापंतुलोकाःक
लिकौतुकानि १ विधत्तेयत्नोयंजडपरिचयोगोष्ठनिकरःकठोराःजायंतेकथम
पिनलक्ष्मीविरमते मुहुर्द्वेषारंभाःशुविमवतिवैरस्यघटनाकिमेषाग्रीष्मर्तौःकिमु
तकलिकालस्यरचना २ कल्लोलीतिप्रचुरतानांप्रायोनर्थेपरंपरा दुःखमत्रिवि
दीप्लेड्धमोक्षायथाविजेः ३ मेधराजामाद्विजोमथुरामंडलवासीतीर्थयात्रा २१

थे द्वारकामार्गे जनैः सह निर्गतः॥ कदाचिन्मार्गे चिर्भटीक्षेत्रमागतं॥ तत्र क्षेत्रपालाः
केचिदपि न दृश्यंते॥ तदा ते जनाश्चिर्भटीफलानि गृहीत्वा मार्गीभूताः॥ स्थिताः॥ क्षेत्रपा
लैश्च न दृष्टाः॥ ततो धर्मात्मना ब्राह्मणेन चिंतितं॥ इमे सर्वे जनाः फलानि गृहीत्वा गताः
मयाऽपि द्रव्यं मुक्त्वा ग्रहीतव्यं॥ एवं निश्चित्य चिर्भटीमूल्येन मूल्यद्रव्यं मुक्त्वा फलं गृही
तं॥ तदा क्षेत्रपालेनागत्य सः फलग्राही दृष्टः॥ ततो सोऽयं तेन दुःखी न भवत्॥ इति कलिं
रितभ्रमरद्विजकथा॥१३॥ मूर्खेभ्योऽपि विमूर्खपापी विद्वान्स्य समंजसं ध्रुवं वक्रविषा
णां भस्मरू कोनं निदर्धे जटी १ तदा ग्रामे कश्चिन्मूर्खो योगी कस्यापि धनिनो गृह

॥२२॥ मेवर्षसौख्यंवसत् ॥ तस्यधनिनोवक्रशृंगोगौरेकोक्षः प्रतिदिनंजटिनः समीपेस्थित्वागृहेवि
चाति ॥ तदातस्यमनसिइदमुत्पन्नं ॥ यत्‌अस्यवृषस्यवक्रशृंगमध्येममस्कंधोमातिवान्‌ ॥
एवंविचारयतस्तस्यवर्षेर्गतः ॥ ततस्तेनएकस्मिन्‌दिनेशृंगमध्येस्वस्कंधोस्थापितः त
तोमहोक्षेणउत्थायास्वभ्रमोपातितः ॥ मुखंभग्नं ॥ मृतकल्पोजातः ॥ तत्कौतुकंदृष्ट्वाम्य
जनैस्तंनिष्कास्यउक्तं ॥ अयंअविमृश्यकारीमहामूर्खोहतपतेत ॥ तत्श्रुत्वाजटिनोक्तं ॥ प
याचानुमोसपर्येनंविचार्येदंकर्मेकृतं ॥ कथमहंअविमृश्यकारीति ॥इतिमूर्ख
कथा ॥१४॥ श्लो० सौहार्दैनिकृतिस्तनुगदगणः प्रज्ञाप्रमादोद्वयः संपत्तिकलहः कला

मविनयः श्रीसंघस्यासंगमः मेघाश्चमदनः प्रभुत्वमनयः कापित्वमर्थेस्वतिरेतिरेषां
विनंतपोऽनुपशमः सर्वेन्गुणान्मत्सरः १ तेनमत्सरीजनः स्वयमन्येषांसामर्थ्य
भवतीत्यत्रवटुनामाद्विजोनिदर्शनं श्लो० भवंतिप्रायशःपापाः सर्वेत्राखिलमत्सराः
यथाद्यं वटुःप्रातिवेश्मिनंमत्सरीद्विजः १ वटुनामाद्विजोमहदहंकारीतपोनिलो
पिलेनविधिनेदं संवांछितफलदं प्रातिवेश्मिनोद्विगुणफलदंपात्रकंप्राप्यगृहमा
गतोऽपिमत्सरेणान्यस्यसुखमसहमानःपात्रकंकरंडेचिक्षेप पश्चान्मोवेदयत् अ
येपात्रकोऽभिमतफलदःपरंतुप्रातिवेश्मिनोद्विगुणफलदः तस्माद्नुपकारीति त

॥२३॥ तो द्विजे ग्रामांतरं गते तत्र ग्रामस्थया स्वपर्षलोकनार्थं परिक्षीणं । तया मत्कुसिया व
द्धनं चिंतयित्वा पाशकः क्षिप्त्वा वद्धनं गृहे जातं । ततो द्विजेन गुणं प्राप्तिवे स्मितोऽपि । मासे
न गृहमागतो द्विजस्तां स्वपदं दृष्ट्वा चिंतयामास । एनमत्तयारंडयाऽनर्थोऽकारि तेन
मम गृहे दृशाकृपाः भवंतु एकं नेत्रं च गच्छतु इत्युक्त्वा पाशकं चिक्षेप । ततो द्विगुणं फ
लं प्राप्तिवे स्मितो जातं । तदासौ धीमतः कूपे पतित्वा मृतः ॥ इति मत्सरि क्षुद्र द्विज
कथा ॥१५॥ अनुकूले विधौ सर्वे सुंदरं चात्रीकेणयत् एकपंचांगुलीदर्शीति तोमर
ग्राहि मुष्टितः १ कविकंठाभरणो नाम कश्चित् पंडितो वादीदेवो २ अस्मात् अथ २३

नऽंकुशाधारी आगत्य नगरीमेत्य भोजमब्रवीत् हे राजन् मया सह यो विवादं करोति
सऽहितः सभायामाकारणीयस्त्वया राज्ञा मंत्रिणा सह विचारितं कश्चिन् देवानुक
लपनं जेष्यतीति हे प्रधान त्वं तमन्वेषय ततो मंत्री नगरे भ्रांत्वा एकं रणकनामानं तै
लिकं एकाक्षं अतिरत्नावंतमपश्यत् तेन तैलिकेन स्वपत्नी पार्श्वे तेन सहितं मत्
कुंभं इत्यत्र प्रक्षिप्तमपि न भग्नं तैलं च भूमौ न पतितं तत् दृष्ट्वा संतोषितवेषं विधाय
आनीतवान् तं दृष्ट्वा पंडितेन एकांगुलिर्दर्शिता तेन द्वे अंगुल्यौ दर्शिते पुनः पंचां
गुल्यो दर्शिता ततस्तेन किं केन मुष्टिर्दर्शिता ततस्तेन पंडितेनोक्तं अनेनाहं जितो

लि त

॥२४॥ ऽस्तीति श्रुत्वा राजा तमपृच्छत्॥ किं त्वया दृष्टं चास्ति नकिं सुसंदरं॥ पंडितोऽवदत्
एकएवात्माऽस्तिदृष्टे नेत्रोक्तं॥ आत्मापरमात्मेति द्वयं यंत्रांगुलिनिदर्शनेनयं
श्रमहाभूतानि सर्वेषां कारणानि॥ नेत्रोक्तं मिलितान्येव भूतुपृथक्॥ ततो राज्ञा
द्विदुर्येध्यंतं दर्शंसः प्रासप्तस्थानःस्वदेशं गतः॥ तस्मिन्गते राजा नैतिकमपृच्छत्
त्वया किं सुसंदरं॥ तदा एकं चक्षुरहं स्फोटयिष्यामीति दृष्टे॥ अहमपि नेत्रद्व
यं स्फोटयिष्यामीत्यंगुलिद्वयमदर्शयं॥ तेन चपेटहतेन स्वचित्तेन आभ्युचित
नेत्रकं॥ सुहृत्प्राप्तः सर्वं फलमिति राज्ञाविस्मितं॥ इति राजकनैतिककथा॥ ॥२४॥

६ गुणगुणैः सहितोऽपिहि निर्द्वंद्वोऽनघलिस्पृरिपरमञ्जवभाजनं लुठति किं विरस
नरसानले स्मगतिरम्यसुमाध्रुगणोऽपि च १ यनंदनं श्रीरामचंद्रो गुरुवंदनाय
वसिष्ठाश्रमगाद्ध ततदा गुरुणा आदरेण नष्टमनः पुनरावर्गे जित्वागतं वद्धमानः
त्रिमष्टजयनं तदा रामेणोक्तं श्लो० सएवत्वं सएवाहं सएवायं सदाश्रमः सर्वेनि
रादरद्वेषोऽन्यत्वं सांप्रतं किमुसादरः १ ततः श्रुत्वा गुरुरवदत् श्लो० सएवत्वं
सएवाहं सदाश्रमः सर्वेरिति निर्द्वंद्वोऽस्य त्वं सांप्रतं हि पुरंदरः १ धनमज्जेय
कामुकु स्वधनमूलमिदं जगत् अंतरनैव पश्यामि निर्द्वंद्वेन स्पृहस्तव । २ ॥ इति

२५ प्राक्तयाख्यं धनमित्रपरीक्षाकथा॥ ७॥ श्रीमंगलनामविष्टिकरणोऽस्याक
लानांक्षये दृष्टः सीलतलिकाऽनितीव्रपिटके राजा रजःपर्वणः मिष्टत्वं लवणे
विषमधुरता जाम्यं सपत्नीजने पात्रत्वं च पणांगनासु रुचिरं नाम्नैव नैवार्थतः
१ कः कोपः कः प्रणयो नटविटहृतमस्तकाशुवेश्यासु रजकन्त्रिलानवय
दृक्स्थासां जघनं च वदनं च २ येनेताः श्रीलोभविकलाः कुशिभिः सहापि रमन्ते
श्लोक २ स्यैवासमसाधकः पशुपतिः पुत्रैवनं मीनतः क्वचैवाप्सरसां पतिर्मुर
रिपुः पुत्रैव पाथोनिधेः रोहिण्येव सुधामरीचिरवनेः पुत्रैव पौलस्यजिद्धाकुमा २५

परिरंभेण गणिकया विलिप्तया कुष्ठ्यपि १ कदाचित्तेन राजजीवनं गतेनाबालाऽऽये
पक्षिसंचारेऽऽज्ञावेऽपि नृडागजले केपमानमेकं पद्मं दृष्ट्वा पंडितानस्मत्स्याम हंकत्
श्लो० अनित्यस्यागमेनात्मा क्लिष्टद्विपद्वैनेव दृश्यते वारिमध्ये स्थितं पद्मं कंपते केन हे
तुना १ कविचिंतेना प्रकारेणानन्तरेण केनैजीवनचमत्कृते तेनोराजचामर
धरेणी कामलताभिधा गणिका तत्पद्यं केशे ध्रुवा व्यक्तं स्थिता यत्काल इदासा
यपृष्टे सति तेनोत्तरं दत्तं श्लो० पादकोटिस्थवत्तीनां नाभ्यां रुक्मसंधनाः मोक्षं
नभसे कांते कं पतेनेन हेतुना १ ततः श्रुत्वा चमत्कृतो राजा तस्मै अस्त्ररश्रीति

२६ निलक्षणविवादं प्रवृत्तोऽन्यैः पंडितैर्वारितः हे राजन् अस्माद्ब्राह्मणात्किमेते यतः पृथ्वी
कांतेऽस्ति संबंधनमस्ति तेन हेतुना केनापि गुरुर्ये दानं कृतमिदं ततः श्रुत्वा राज्ञा त
दुरुशोधनार्थं हस्ताः प्रेषिताः ततस्तत्र धनलोभेन मायादिनं कालिकाचार्यस्य हस्तात्
मोदकादि तेऽहृता मन्दुःखं निवाय ततो निष्कास्य राज्ञे विज्ञपयन् ततो नृपस्तो विक
र्तितकर्णेनासां कृत्वा पुरान्निष्कासितवान् तेन धनेन कालिकाचार्यस्य ध्वेदेहिकं
कारयित्वा आयतने सोवर्णी कालिकाचार्यस्य प्रतिमां स्थापयामास॥ विक्रमार्कस्य
ओऽड्डपंचाशी कालिकाचार्यकथा॥ २७॥ मरवेत्वं हि सर्वेषम्मालिरुचिरं परस्मिन् सदृशो २६

गुणाः निस्त्रिंशो लोककुंभोजनोऽत्र यमानाः नर्कं द्विवाज्ञायकः कार्याकार्यविचारणे
ऽधबधिरो मानापमाने समः आर्यएणप्रसयवर्जितो दृढवपुर्मूर्खः सुखं जीवति १ चोला
सनग्रामे एकोधनारव्यश्रीमारव्यो द्विजो न्यालये भिक्षार्थं चलितो मार्गे कुत्रापि ग्रामे सि
श्रांक्तत्वा रोटिकापंचकं चक्रे नुः तद्ग्राममजानंतो यः प्रथमं वदति तस्य रोटीद्वयम
मन्यत्रयमिति पणं विधाय प्रसारितपाणिपादो आस्तानेनो रुद्धः प्यासो सुप्तो तत
ग्राम्येलोभयाचिंधो दृष्ट्वा मृता विति ज्ञात्वा स्मशानं नीत्वा चितामध्ये निक्षिप्याग्नि
र्दत्तस्तापलग्नो न्गौ उत्थितो तद्ग्रामलोका नष्टाः पृष्टस्तैर्लोभवद्धयं ममत्रयमि

॥२७॥ तिवादिनो जग्मतुः॥ततः पाषाणादिना ताडितो श्वश्रूतां तम् अततुः॥ततः श्रुत्वा लोकैर्धिक
शब्दे विचेष्टित मिक्षुकानि विनीतो मुक्तो च॥इति शखलेदिजदयकथा॥१४॥कोहोपी
ऽयणासइमाणे विणायग्गसणो मायापिताणिनासइ लोहो लुद्दविणासणो १ केन
योति धन लोभपित्राद्यश्च स्वचितनिनाशोऽसुखमुक्तः नाम्नरूप्यकन्काति विहाय
क्रोलि णोऽसुखमवापदतुरुः २ सुदरपुरवासिनो माधवकेशवराधवसाधवना
मानश्चत्वारो द्विजा अन्यदेशे प्राप्यार्थमुत्तरदिग्निजग्मुः तेषां मार्गे कश्चित्सिद्धोपि
लितस्तेन इमाः गुलिकाः यत्र पतंति तत्र खननीयमित्युक्त्वा तस्मै गुलिका दत्ताः ए २७

केनयत्रमृत्तिकापतितालत्रैलाग्रंलब्धं द्वितीयेनरूप्यं तृतीयेनकनकंच तेरुकं
श्रुत्वोग्र वयंगृहेयामस्त्वमपिमागंगृहीत्वापश्चात्तेष्व नद्भ्यनप्रमंगीकृमायातो
गतस्तत्रमृत्तिकापतिता खननेकृतेसतिसहस्रमार्यंचकैमस्तकेपतितं तद्दुःखा
दुःखीजातः॥ **इतिमृत्तिकाविनाशाख्यकथा॥२०॥** कवडाणंकेहिगहं खाणिंखि
आणाणस्सअसुहाणं पावाणंपइण्णयं महिलाअहिलसइकोमूढो १ एगोहत्था
विक्षिप्तविचेष्टितानिमर्मृतिकैनेयविरक्तचित्ताः ।कविलोव्यमूःयुःखकमातुर्विं
योगंरक्षोभन्नेहरिनेरेभ्यः २ यांचिंतयामिसततंमयिसाविरक्ता साप्यन्यमिच्छ

॥२८॥ निजं स्वजनो ऽन्यसक्तः॥ अस्मत्कृते ऽपिपरितुष्यतिकाचिदन्याधिक्तांचतंचमदनंचइ
मांचमांच॥७॥ इतिस्त्री धरिनेमर्व हरिराजःकथा॥२१॥ अक्षराणिपदानिकवितु
खानिचेतान्येव किंतुकविविशेषप्राप्तानिसुंदरतराणिभवंति यतः तेहजअक्खरक
रतेहजपयजणतेहचबंति कुणइककवियणकेलवणअमियरसायणकुंति १
वाचांचयेपूर्णेनचंद्रकाणंनबंदतेकस्मरणोकविना यश्रीलकंठः कविरहित
र्वदायेतिकाव्यानप्रसरेरवाय २ सिंधुदेशाधिपःप्रसरिनामाराजादिग्जयप्र
वेदशांगतः समानकनामनगरेरुरोधतत्रश्रीलकंठोनामकविराज्ञश्चरूपाग्रेइदं २८

पद्युमपगन् श्लो० श्रीसर्वमंगलालिंगीजटामुकुटमंडितः भवतोऽस्तुनयेन्त्वानम
हारिर्वोवृषध्वजः १ तत्श्रुत्वातुष्टोराजाऽवदत् हेकविराजलंकृतःसमागाः मार्त
डमंडलादिलिलेलोकेसति तत्रकिमलीलिपष्टःसत्र्याह हेराजन्सूर्यस्यद्वेभार्येसः
श्यामांगीछाया गौरांगीकांतिश्चकदाचित्सूर्यःकांतिमिदमपृछत् श्लो० हेछा
येवदरेतमःकथयकिंरंडेऽस्मिघर्मद्युतिश्रीयेनामकुतोरिपोस्त्वमपिमेकांतेःस
पत्न्याःकुतः किंरूपामाऽस्तुपरहिताऽस्मिबल्लभैःकैःपूर्वदिक्पार्थिवैःश्यामांगे
प्रसरेअलापत्रिखिनाशुद्धेत्रेजडिदिवं १ एतत्काव्येनतुष्टःप्रसरिन्सेवांछित

॥२९॥ वसन्तश्चदत्त॥इतिदानेप्रश्नरत्नप्रकथा॥२२॥ सुधीःशास्त्रेनलीयुद्धेवाणीइत्थे
क्षमीनृपे ज्ञानीविवेहगीरुत्सेवश्रीगेहेपुमानपुमान् १ यस्यप्रज्ञास्वयंनास्तिशास्त्र
स्तस्यकरोतिकिं लोचनाभ्यांविहीनस्यमुकुरःप्रकरोतिकिं २ वरंबुद्धिर्नसावि
द्यालोबुद्धिरुत्तमा बुद्धिहीनाःक्षयंप्राप्तुर्यथातेसिंहकारकः ३ पृथ्वीपुरपुरे
दामर श्रीधरगंगाधरकमलाधरलक्ष्मीधरनामानःपंचद्विजामिथुःसुहृदोमिलि
त्वाभिक्षार्थेचलिताः अरण्यांप्राप्तुः तत्रमृतसिंहकालेवरंदृष्ट्वाचत्वारःपण्डितम
न्योकचुः एकेनास्यसिंहस्यअस्थिसंधानेममयंत्रसामर्थ्यमस्तीत्युक्तं चर्मसंध २९

नेद्वितीयेन धातुसंधानेन तृतीयेन जीवप्रवेशेन चतुर्थेन केवलं बुद्धिमतापेयं समेतनिवा
रिता अपि मृत्योस्तथा कर्तुं प्रवृत्तास्तदा पंचमेनानि कस्ववर्तिनं प्रवंत्तश्च माह दृढः जीव
तासिंहेन त्वं त्वाचार्येणापायप्रक्षिप्ताः ततः सिंहवनांतरं गते पंचमोऽपि वृक्षादुत्तीर्य
न मजेपित्वा कृत्वाशेन गृहं गतः ॥ इति मतिप्रस्तावे पंचविप्रकथा ॥२७॥ अवज्ञात्रु
टितं प्रेमनवं कः कर्तुं ईश्वरः संधिं नयाति स्फुटितं जतुलेपेन मौक्तिकं १ अन्योन्य
ने पुनः शुंसोनवैव प्रीतिरसमा पुत्रकीदा सुधे श्वानभुजंगाद्विजयोरिव २ वेकुं
भपुरे कश्चिन् वैकुंठनामा द्विजप्रसहं सर्पवृजां कृत्वा पयः पाययित्वा परावर्तनेनिवा

३०

सर्प एकं दीनारं तस्मै ददाति कदाचित् कार्यार्थं ग्रामांतरं गच्छता द्विजेन पुत्रः त्रिक्षि
तः यावदहमागच्छामि तावत्त्वयाऽदं कनेभ्यं देयात् तस्य मनसि एतादृशी मतिरुत्प
न्ना एनं हत्वा बिलात् सर्वं धनं गृह्णामीति दंडेन सर्पस्ताडितस्तस्य पुच्छं छिन्नं स्वयं वे
गेन बिलं प्रविष्टः कोपाकुलेन तेन सर्पेण रात्रौ निर्गत्य द्विजपुत्रो दष्टो मृतश्च त
तश्च द्विजेन समागतेन तद्वृत्तांतश्रवणानंतरं कांतारे बिलसमीपं गत्वा प्रसादार्थं आ
कारणे कृते सर्पेणोक्तं ॥ अतःपरं भग्नचित्ते आवयोः प्रीतिर्नोचिता ॥ इति श्री
तिलंगे सर्पद्विजकथा ॥ २५ ॥ लोभः सर्वानर्थमूलं श्लो० लोभश्चेदगुणेन किं ३०

पिशुनता यद्यस्ति किं पातकैः सत्यं चेत्तपसा च किं शुचि मनो यद्यस्ति तीर्थेन किं सौजन्यं
यदि किं निजैः सुमहिमा यद्यस्ति किं मंडनैः सद्विद्या यदि किं धनैरपयशो यद्यस्ति किं मृ
त्युना १ इत्यादि कल्लोलादि विस्तारिवाण्यानि हलिचेतनमस्ये [illegible] लोल
वृद्धेनचैकपा लोहार्गलाजानवतीदरिद्र २ सागरसमीपवर्त्तिनि कनकसारपु
रे गुणसागरश्रेष्ठिनः पुत्रो रत्नसागरो बहुकनकमादाय सेवकयुतो नौकामारु
ह्य पारावारे जटिलद्वीपे स्वातिनीपुर्यां गतः तत्र लोहार्गलस्थानाम्न्या वेश्यया प्र
लोभ्य सर्वं धनं गृहीत्वा निष्काशितः पुनः शरीरमात्रो गृहं गतः ततः पित्रा परि

३१ नास्वर्णलक्षं त्वं भुक्तं तेन पिता बुद्धिबलमाश्रित्य ब्राह्मणो राज्ञो स्वगृहे समानीय दीनार
लक्षं त्रिविधिमिलन: प्रातर्मुखान्निक्षिप्य तस्यास्त्रिरक्षितो ततो नौकायां नौ समारोप्य पु
त्रेण सह श्रेष्ठि तत्रैव नगरे गत: एकस्मिन् हट्टे स्थित: तदा गणिकादास्यानीतौ हट्टात्
स्वोकथितं यस्य धनं गृहीतं सदा वसमस्याऽस्य हट्टे हट्टोऽन्यस्यापि पित्रापुत्राय स्वतिक्षि
क्षितं यदा सा तु श्वा स्थापिता तदा ब्राह्मणेन यथा कुर्वीणोऽस्य श्रेणीयो सा यदा ब्राह्मणो स्या
धीयते तद्देहि वाच्यं त्वया मदीये धने हृते सति कस्मिन्नपि अशोभया सेवितं स्वीन तुष्टेन
प्रभूतं दीनारद्वयं स्वादितेन ब्राह्मणोदत्वाऽत्युक्तं एतोऽत्र किंचन गृहे तिष्ठत: अन्यथा ३१

पलाय्यगाढतः इति श्रावकपित्रा लोकेन सुहृदायाः सर्वंधनंगृहीत्वा गतो दत्वा नानाविमाद्यस्य
आवाभ्यां सुखं दैवयोगेन लब्धं तथैव जातमस्ति साध्वा सर्वं धनं तस्मै दत्वा आत्मीयगृहे स्थाप
यामास एकस्मिन् दिने तेन श्रेष्ठिना निक्षिप्तं दीनारद्वयं मुखनिर्गतं दृष्ट्वा हृष्टा पतिवि
वेकिमपि न तदा सुहृत् श्रीसुश्राविका हृष्टा हृद्देशगताम्रसंपुटं ददर्श अनेनविधिना दरि
द्रजाता ॥ इति श्रावकनिक्षेपज्ञानगाढयितव्रूपाकथा ॥२५॥ इत्थं मैत्री कपटेन धर्मे मुखे
न विधेयं परद्रोहकारी परोपतापेन समृद्धिं आयं वाञ्छितियेश्रकप्रपंचितास्ते १ यतः
सिद्धये निजकार्याणां वेदान्तोऽपि सुहृत्तरः आरंभाद्यादयामासयततो धर्मआस्तिको यथा

३२ २ वटारामग्रामेचक्रपाणिनाम्नोद्विजस्यस्त्रीसेहिनीनामकुलटाग्रामान्तरेचंडिकालये
प्रत्यहंगत्वाप्रणामंकृत्वामेपतिमंधंकुरु इतिप्रार्थयामास एकदातस्याश्चेष्टितंज्ञातुं
पतिःप्रथमंगत्वातत्रचंडिकापृष्ठतोलीनः साऽपितत्रागत्यतथाऽकरोत् तदातेनोक्तं
त्वंयथेष्टमेनंषण्मासपर्यंतंघृतंभोजय ततोऽन्धोभविष्यति सादेव्याःवाक्यमस्तीतिमत्वा
तथाऽकरोत् सःयथेष्टंघृतंभुंजानःप्रियामवदत् प्रतिदिनंममनेत्रबलंहीयते।
किंकारणं साऽह पित्तेनभविष्यतितदपित्वयाघृतंऽग्रेचमानमपिनक्षलीयं प
ण्मासपूर्णेतेनोक्तं इदानींममाकिमपिनदृश्यते अतोगृहेस्थेयमितुस्त्वागतोगतेन ३२

खे। साऽपि दृष्ट्वा प्रत्यग्रजारं स्वगृहे आकृष्य यथेष्टं चिक्रीड यदा जारो गृहान्निर्गतस्तदा
बलवता दंडपाणिना द्विजेन गृहीत्वा बाध्यापादितः यस्मान्मद्गृहमध्ये प्रविशसि हे रंडे पुनर्येवं
वं करिष्यसि तदा त्वामपि हनिष्यामि साऽपि शीलावती मुक्तव्यसनाऽभूत् ॥ इति दंभप्रि
याधूर्तयोर्द्विजकथा ॥ ४६ ॥ सर्वेषां प्राणिनां स्वीया जातिरिष्टा भवति उक्तं च निअ
देसो निअ वेसो निअ जाई किंअ पहे निअ सरूवं निअमित्तं निअवित्तं सव्वविसव्वस्स
इट्ठाइं १ जह जलणी बालाणं वम्मीआणं जहा अघणमालाउ मराणं जह नलिणी जा
ई जीवाण लहरवा २ सूर्यं मयोर मुक्त्वा य जेमं मारुतं गिरिं स्वजातिं मूषिका श्रास्व

३३ जातिर्दुरतिक्रमा ३ इतिपंचाख्यानेकथाऽस्ति अत्रसंक्षेपेणलिख्यते सालंकायन
नामाकश्चिद्रूपषिस्तपस्तेपे तत्रश्येनाहृतांमूषिकांलंकारणंययौ सोऽपितांमानुषींविधा
यस्वाश्रमंनिनाय ततस्तस्याःयौवनंदृष्ट्वाऋषिर्मंत्रबलेनसूर्यादीनाहूयपर्यपृच्छत्
हेपुत्रित्वंअभिमतंवरंवृणीष्वेत्युक्तापित्रासासतीसूर्यादीन्विहायमूषकंवृतवतीति
॥इतिमूषजातिवृत्तांतकथा॥२७॥ गुणिनांसंगःसर्वंशुभंयच्छति तथोक्तंच श्लो० कीर्तिं
नृत्ययत्यघंदलयतिप्रज्ञांरमामावहत्यापत्तिंनिरुणद्धिबुद्धिविभवंसूतेतिशोभेनरिपून्श्रे
यःसंचिनुतेबंधुरधियंधत्तेऽपिधत्तेयशःअयंकिंकिंनामकरोतिमेदिनीरुहहत्वासंगःसतां ३३

ष्ठति १ इत्येवेद्दग्जनाःपतिःकृतपुण्यनामायुष्मत्पार्श्वेआगम्यःहेतवेनिर्जरस्तुध्वरःसुरगुरौः
कोऽप्यालंघ्येऽप्यालं सर्वज्ञत्वमुमापतिश्चरजनीराजःकलासंकुलाःस्तोतुंनोस्तव्ययस्त्वमेत
महतांयेसंगतःसुगुणाः २ यतः महद्भिःसहवार्त्ताऽपिक्रियमाणासुखावहा कण्ये
पण्यकृतपुण्यश्रेष्ठीमान्योऽनन्तस्रयसंस्तवान् ३ कमलाकरपुरेजनार्दनइवश्रीवमान्
जनार्दनोनामराजाऽऽसीत् तत्रमित्रदत्तोनामश्रेष्ठिश्रन्नदेर्गस्योनिविरहसिपरकी
यःकण्ठेषणंविधायतस्मात्स्तेनधनेनराजकाङ्गारकेनादत्तानिजयथत्त्वाविध्वस्वाप्र
महंनयस्तन्नाप्रेतिस्म कदाचित्राजाताद्दगंदृष्ट्वाकिमप्येषमर्यादिग्येवेषःसमागच्छति

।३५ न किंचित्कार्यं वदतीति निश्चित्य रात्रिचर्यायां भ्रमन् तं जडमागतं लेकणोपेषणा कुर्वाणं
विलोक्य पुनः संध्यासमागमनं प्रातः समागतं दृष्ट्वा राजा घरट्टभ्रमणशीलास्वहस्तं भ्रा
मयत्, सोऽपि शिरःकंपेन राजोक्तं अंगीकृत्य गृहं गतः सचिवादयः सर्वे एतस्मौ किं मंत्रि
तमिति संशयविहस्ता आसन्. द्वितीयदिनेऽपि राजा तथैवांगुलित्रयमदर्शयत्, तेनाऽपि त
थैवांगीकृत्य स्वयं परावृत्तः तत् दृष्ट्वा बहवो धनवंतः पौरा लज्जां गत्वा तमपृच्छन् एतौ
भूपेश्वलिमवलाकि मुत्तरं दत्तं सोऽवदत्, करंभ्रामयता राज्ञा मम स्वपुरे घट्टयिष्यामी
त्यहं पृष्टः मयाऽपि संज्ञया तद्वचनं अंगीकृतं द्वितीयेऽह्नि अक्षत्रयं स्वर्णमुद्रामानेयमितिश ३५
ति

क्षेमयाऽपि तथाऽंगीकृतं ततः श्रुत्वा सर्वैर्योगिसत्कृद्धं प्रत्यक्षिणं धनं दानेः १ लीचकैः॥ इ
ति सत्संगे मित्रद्वत्तश्रेष्ठिनः कथा॥ २७॥ सत्त्वादेव पुरुषसिद्धिः यतः श्लो० धर्मः सत्त्व
वतां धर्मे धारिणां विश्रामः कामो धनवतां तेन सत्त्वमेव त्रयः श्रिताः १ आपारादि
भवः सुखे ध्वनि गुणानुपयान्तु पातये सो जन्मानुप्रणयोदयो चिनयतो विद्यार्जयः
क्रोधेन चेटभ्रमकुधसेस्तवादि स्मरण कीर्तिविवेकाः गुणाः संवेदनात्परस्पर यं चसक
लं संजायते सत्त्वतः २ यो निःसत्त्ववतां पुंसां वैरिणोऽपि सहायतां किंकरो विक्रमस्याऽ
भूद्वैतालो वैरवानपि ३ उज्जयिन्यां नगर्यां विक्रमसेनो राजाऽकस्माद्पि पुत्रस्तां हनिष

३५ तीति वार्त्तां श्रुत्वा भयेन गर्भवतीं स्त्रियं मारयति स्म एकदा तस्य धारिणीनाम प्रियां गर्भि
णीं ज्ञात्वा सा नीमत्सु भयान्निकटवर्त्तिनि वटाख्यग्रामे नृपति संज्ञस्य चारणस्य गृहे गता
तीनाल्लो सा सुमुहूर्त्ते पुत्रमसूत ऽ आदित्योदये पुत्रो जात इति मात्रा तन्नाम विक्रमा
दित्य इति चक्रे लोकैस्तु विक्रम इत्यभिधत्ते शिशुत्वेऽपि रममाणः स बालकोऽमानुषि
कं नृपि टयति स्म ऽ तत् श्रुत्वा मात्रा सः मनोहकितः सन् अवंतिपुर्यां दायसार्थवाहनाम श्रेष्ठि
नोन धनदेवाभिधेन सह तत्पार्श्वात् निसृत्वा प्रस्थितः ततो मार्गे सार्थेशः पुरोहितेन सहाक्ष
क्रीडां कुर्वन् विवाहाद्वै श्रुत्वा पुरुमप्रच्छत् किमियं वक्रीति ततो गुरुः रवदत् श्रि ३५

श्रायां नद्यां पंचरत्नयुतः श्राद्धो वहमानो यातिस्म तस्माद्गृहीत्वा श्राद्धो मम रत्नं दीयतामि
ति वदतिस्म ततः पार्श्वस्थितो विक्रमस्तयोः रत्नार्पणं कृत्वा यापाणिस्तत्र गत्वा रत्नान्यार
पत्नी बंबहि निश्चित्य पुनस्तत्रैवागच्छतिस्म पुनः शिवारुतं श्रुत्वा तथा पृष्टो गुरुरवदत्
स्त्रानो साहारा ममभक्ष्यदाना प्रालरत्नां जीवं सांप्रतं आगमावीति लिखित्वा वदति ततः श्रुत्वा
विक्रमः दध्यौ स्वदमपि सत्यं मत्वा सार्थेश्वरः कोपि श्रावस्त्यां नगर्यां कुंभकारगृहे गत्वा तु
पिलस्तस्यात्स्यानरं सत्यामसुखी द्रष्ट्वा हेतुं पप्रच्छ तस्याऽवदत् देवसस्तस्माः पुर्योः पा
ति विक्रमसेनो निःपुत्रो मृतस्तस्य राज्यं लोकानां भ्रमणे केनापि दुष्टदेवेन आकां

३६ तं तेन यः कोऽप्यत्र नवीनो राजा स्थाप्यते स तं मारयति यदि राजा न विधीयते तदा बहु
नृपो राज्यनाशमापादयति तद्दृष्ट्वेन सचिवैः पौरैश्च संभूय सर्वस्य पौरवर्गस्य नामांकिताः
पत्रिकाः कृत्वा कुंभे निक्षिप्ताः संति यन्नाम निःसरति स राजा क्रियते तं राजानं देवो नि
ग्रिध्यापादयति एवं मया मम पुत्रस्य पत्रिका निःसृतेति ज्ञात्वा कुत्राऽहमस्मि तत् श्रु
त्वा विक्रमोऽवदत् हे मातः धैर्यं वेत तदाऽहं त्वत्पुत्रस्थाने गमिष्यामीत्युक्त्वा गतो राज्ये स्था
पितश्च तदा तेनोक्तं भो सचिवाः अत्र पिंडे ईश्वरं मम दर्शनीयं यतोऽहं तत्कृते गत्वा राज्ये
तिष्ठामि तथा कृते सति तत्र गत्वा काष्ठपुत्तलकं मंचे निधाय खड्गपाणिर्दीपच्छायायां स्थि ३६

नस्तस्थौ तत्रागतो देवो भुजेन तु सत्वकं सत्वेन विक्रमेणोक्तः रे अधमस्य यावद्देवोवा
पादिनाः अथ तु अनेनासिनाऽहं त्वच्छिरः छेत्स्यामीति श्रुत्वा तत्संमुखं धावन् सः तेन वि
क्रमेण पृष्टः मम आयुः कियदिति तेन श्रुत्वा तेनोक्तं वर्षशतमिति कथिते सति विक्रमो
ऽवदत् रे मूर्ख यदि मे एतन्मितमायुस्तदाऽहं त्वया कथं हंतुं शक्यः तदा सोऽवादीत् त
व मति विलासेन साहसेन च हं तुष्टोऽस्मि त्वं वरं वृणीष्वेति श्रुत्वा मया आपत्सु त्वं समागंतव्यं
इति वद्रे सोऽपि अहं वेतालः इति स्वनाम उक्त्वा स्वस्थानं गतः तत्सांनिध्येन विक्रम
श्चिरं राज्यं चकार ॥ इति सिंहासने विक्रमकथा ॥ २१ ॥ भोजप भोजो सर्वेमसंभा ममपित

३७ न्नति तत्कंचन्मापापासंपद्यते तुं साम संज्ञा ग्रममपिश्लिनौ मेरुर्मेरुसमाःशैलाःकिंनराम
स्पवारिधौ १ यद्दृष्टोग्रहयोश्चकारजलधौसेतुंधरित्रीधरैर्यत्कुंभप्रभवश्चकारचुलु
कंचैकंपतिपाथसां यस्तुभ्येर्जितवान्जगत्त्रयमसौ संकल्पयोनिःक्षणान्विप्रःसुदरि
विश्वविस्मयकरंतद्राग्यविस्फूर्जितं २ तद्देवद्राग्यतःपुंसांयत्त्ववाचामगोचरं येना
श्रीरत्नमूजोऽपिकालिदासोऽभवत्कविः ३ तथाहि धारानगर्योश्रीभोजराजस्यसु
ताभाकरणादिसमस्तशास्त्रनिपुणाकालेलिसरस्वतीनाम स्वयंसरस्वतीवसाएकदा
गवाक्षाधस्ताऊर्ध्वंतंमाघपंडितमूचे हेतातसंपक्कात्माम्रफलानिगृहाण आहंतवा ३७

पुत्रीयांबलेमंहिते त्रीतान्य त्रीतानिवा आम्रफलानि यच्छामीति वादिनीं तां सत्रुवाच
हे पुत्रि त्रीतानि बहु वारं भुक्तानि अथ त्वं तु उत्तानि यच्छ इति कथिते तया मौशिक्षानि
रत्नमिरि ध्धलान् फरू मादृदानं माघ्रप्रनिमाऽवक हे तात किं आम्राणि अभुक्तानि से
लि यतत्र त्वं फरु स्वग हतासि इस्यु पहसितो माघोद्धौ यद्दहं गुरु रण्पनयात पहसि
तस्तदस्याः महाम्यद्रवैणव रेणसह संयोगं करिष्यामीति निश्चित्य स्वं धाम ययौ क
दाचित् पिता प्राप्तयौवनां तां दृष्ट्वा कंचिद्राजपुत्रं पंडितं वा अस्याः वरं कृते आनये
मादिष्टो गुरु मेरु रत्तलेन्द्रमन् कंचिन्म्लेच्छं आभीरं दृष्ट्वाऽयमस्याः वरो योग्य इति निश्चि

३८ कायमतनस्तं खप्टह्मानीयथएमासंयावद्राशीर्वादं पाठयित्वा यएमासांनैविप्रवैयंऽ
त्वा राजसभांनीत्वाम्बायायाशीर्वादं यदेनमुक्तः सम्रवौविस्मतश्चर्वोधीसपदः अत्रारवट
स्याशीर्वादमुक्तवान् ततोनयोगुरुंपप्रच्छ अयंकीदृगाशीर्वाद इति पृष्टोमाघआ
ह श्लो० उमयासहितःशंभुःसर्वरीकरभूषणः रक्षांकरोतुवःकुर्वन्टणत्कारकरंघरं
: १ इत्यर्थेचातुरीतोमहापंडितोऽयमितिजानताराज्ञावस्त्रांतांसपर्ययेमे ततःसापति
प्रावीण्यजिज्ञासयात्मोध्यनोपकरणशुल्कंबोधनार्थमेकंलिखितपत्रंदासीकरेणप्रजि
घाय सोऽपिमूर्खोराजोमात्रादिरितिविंडनाच्चविषमोपंक्तिंहरितालेनसमोञ्छ्यापुनस्तत् ३८

पत्रं दास्या तस्यै प्रेषयति स्म साऽपि तत्पत्रं नाहृत्वं विलोक्य अतिमात्रमात्मसुखसुखोऽ
थमर्द्धनिमग्न इति अहमनेन सह कालं कथं निर्गमयिष्यामि एकदा किंजातीयोऽयं इ
ति जिज्ञासया विचित्रचित्रचित्रेन चेतसा नितमारूप्य स्वयं कापि निलीय तस्थौ सोऽपि चि
त्राणि दृष्ट्वा यदाऽजोऽपत्यपत् तदा हृष्टः सन् आकारयामास तदा तया निश्चितं अ
यमाभीरपुत्र इति धिक् कुलोत्पन्ना निकासितश्च ततः सः खेदात् कालिकाप्रसादं ग
त्वा पाषाणपाणिः इति जगौ हे देवि आदेशं त्वां पश्चात्त्वामनेन पाषाणेन खंडखंडं
करिष्यामि चेन्मम विद्यादायिनी त्वं न भवेति वदन्तस्तस्य प्रभावेन आपप्राग्भारेण तुष्ट

३९ यादेव्याममत्वयैवचवचसिनभेदइतिदत्तवरोऽनन्तरितोआसिप्रासतेजाः सोधाध्ये
गछन्‌तयाप्रिययाहृष्टः पृष्टश्चदेनाथनवकश्चिन्‌वाग्‌विलासोऽस्तिइतिनिशा
म्यतद्विजपूर्वकंकुमारसंभवमेघदूतरघुवंशऋतुविलासाख्यंकाव्यचतुष्टयंवि
धायकालिदासोऽहमितिस्वनामप्रख्यापयन्‌विख्यातोमहाकविरजनि॥इतिकालिदा
सोत्पत्तिकथा॥ ॥३०॥ विरुद्धाचाररतोऽपिकवीनांवचनैःसंतुष्टदातारस्तेभ्यःकि
किंनयच्छंति यतः श्लो० यच्छंतिहृष्टहृदयाःनहिकिंवदान्याःलक्ष्मांश्चतुर्देवाविना
रदलस्कृतय संमीलनेनयनयोर्नहिहिंकिंचिदस्तीत्तुस्याप्रहृष्टवदनोविलनाख्यो ३९

नः १ धारानगरीनिकटवर्त्तिनिसंकरग्रामे महीधरविप्रस्य पुत्रः सुरुशोत्तमनामा म
हाकविरपि पूर्वकर्मवशेन द्यूतादिव्यसनी प्रकामसुंदरीसंज्ञया वेश्यया प्रेषितश्चौर्या
र्थे निशीथे भोजसौधे प्रविश्य भोजं जाग्रतं विभाव्य पर्यंकाधो निलीय स्थितः तदा स्वसंप
दुत्कर्षहर्षप्रमना भोजोऽपूर्वपद्यस्य पदत्रयं कृत्वा वारं वारं यावत्पठति तावत्तेनाध
स्तात्स्थितेन तुर्यपदं पठितं यथा श्लो० चेतोहरा युवतयः सुहृदोऽनुकूलाः सद्बांध
वाः प्रणयगर्भगिरश्च भृत्याः गर्जंति दंतिनिवहास्तरलास्तुरंगाः संमीलने नयनयोर्नहि
किंचिदस्ति १ श्रुतेनानेन पदेन तु अंगादत्रोनेन प्रदीपद्योतनेन गर्वो भग्नो भोजोऽज्ञानी

-म

४० त् कस्त्वमितिसोप्यात्मनःसर्वंव्यतिकरंयथार्थमचीकथत् ततःश्रुत्वाभोजोऽप्यधात्
हेपुरुषोत्तमत्वायमुद्यमःकः हेनृपअहमतःपरंइदंचौर्यंनविधास्ये इतिवदन्तमालिंग्यस
हभोजःश्यालश्चचौविनोदैस्तांरात्रिंगमयित्वाप्रातश्चतुर्दशलक्षदीनारान्तस्मैदत्त्वा
स्वपुरंप्राहिणोत् सोऽपिस्वगृहमेत्यससंगवचोऽनल्पकदुर्भसमः स्वकुलाचारेणस्थो
॥इतिपुरुषोत्तमविप्रभोजयोःकथा॥३९॥व्यापारेवाऽध्ययेवादेविज्ञानेविनयेव्रतेष
सूमीशुवकारेषुधीमानेवचतुरस्सरः १ दुःसाध्यमपिकुर्वीतकार्यंकिंकिंनधीधनाः
मुक्तावपनमुत्स्थाप्यतक्ष्मिष्ठिनापुत्रैःसचिवोहृतः २ मेदिनीमंडलेनगरेजयमङ्गलपय ४०

मंत्रसारो नाम मंत्री विपणो ऽजनि धनसुदत्तश्रेष्ठिनः पुत्रं वसुसारं नाम केशमादृष्टानं विशे
कमानं नाम केशवमुखारके ण दासकारयाऽमारोपयत् धनं विना न दृष्टामीति दुःखं श्रुत्वाम
तसिको पसुको गर्दं गतः ततस्तत् पादे पायं निक्षिप्य दिनांतरे खदासीश्चलं कस्य
तर्द्धं च ना यमुक्ता पश्चात् श्यामश्रुमुक्ताः तया सह वार्त्तां कुर्वाणं चरैर्ज्ञोपि तं खयं तत्र
गतः स क्रोधमवदत् रे पापिष्ट किं त्वयि पंच गृहाणि मुंच नितं धनमग्रेऽस्यद्वा
सीप्रत्तौ नयसीति पोर सम्यक्ष मुक्तावधायसेवकमादिदेश अथ ज्ञानो तो वसु
दत्तः सभामागत्य भूपमिति जगौ हे राजन् अनेन कर्मणा मार्यमाणो मम सुतो न दुःखा

४१ करोतिपरमनेनपुत्रेणैवस्नातोमुक्तावपनविधिःनिधनंयातीतिमहान्खेदोऽस्ति तत्
श्रुत्वाराजानंआनत्यत्वंमुक्तावपनविधिंवेत्सीत्यप्राक्षीत् तत्रस्वंपितरंदृष्ट्वाकोऽप्ययं
पितुःप्रपंचोऽस्तीतिमत्वा नवेत्तीतिवदंतंतंबंधनाद्विमोच्यआस्नेस्नापयित्वाराजानंविधि
मपृच्छत् सतत्राच देखापितृपश्चात्कल्किविलसितमिमंविधिंदृष्ट्वाऽहंप्राप्तवेश्मोऽस्मीतिनिवेद्य
राज्ञाआहूतोग्रहंगतः पित्राविशीनमवधार्यप्राप्तगर्त्वाभूपमभ्यधात् स्वकपोत
कल्पितमंत्रंपठित्वाऽनेनमंत्रेणायंत्रिशानिस्वात्तौमहिलक्षिकानिवपनयोग्यमूर्मोऽस्मि
विद्यानिवसानिमुक्ताफलानितउत्केतिनी किंच आसंविधिंपश्चाद्रक्ष्यामीतिश्रुत्वा ४१

राज्ञा तस्यैव कुधनं दत्वा मुक्ताः ततस्तस्मात् ग्रीसं पाद्य स्थानिवृत्तौ सत्याकारितो
५ ऽवदत् वनयोग्यमुत्थं पत्न्या मीमुक्ताऽतस्तलो घ्राणेन जिघ्रन् नगरे वहिस्त्रम
न्तस्य चिधगरहम् मिमर्चीकथन् राज्ञाज्ञया तकूरूणिमृत्तनः पातयित्वा केदारान्
कारयित्वा विज्ञापयामास। हे राजन् जन्मावधियेन परदारसंगो न कृतस्तस्य करे
णस्पृष्टानि मौक्तिकानि उकृष्टंति नान्यथा वयं नैतादृशास्तेन मम निग्रहकारी अय
सौ मंत्रसारो नाम मंत्री त्वयावध्योस्ति ततः श्रुत्वा त्याकारितमंत्रिणो राजा सत्याह
सोऽपि नाहमेतादृशस्तस्य वदत् तदा तेनोक्तं स्वयं सदोषोऽपि परेषां कृत्रिमान् दो

४२ हेमातुरान्कथंनिग्रहंकरोषि ततश्रुत्वाराज्ञारुष्टःसःसचिवःकर्मकरान्कथयत् तके
मेर्णिज्ञातेकुपितेनराज्ञादंडयित्वासचिवोहतः तत्पदेसःस्थापितश्च ॥ इतिमतिवि
भ्रमयेसमुद्रश्रेष्ठिकथा ॥३२॥ श्रेयोऽर्थिनानीचसंगस्त्याज्यः उक्तंच श्लो० हिम
तिमहहिमांतोजेयंडानिलेऽमुद्रयांबुदे द्विरदतिदमारामेक्षेमक्षमान्तलियज्ञति स
मिधतिकुमत्यग्नौकंदस्तनीतिलतासुयः किमत्रिलपतांश्रेयःसतिर्गुणसंगमः १
कुंतुहिवारुंसाधुजणदुजणसंगानिवारि हरइ घडीजललभहलरीमश्चेपडेप्रहार २
अकालचयोविषमाचगोष्ठीकुमित्रसेवानकदाऽपिकार्या बालाहसंपचसपमरालबा ४१

तेयत्तघूकसंगान्निधिनाशसंस्थं ३ कश्चिन्मार्गेलोभात्प्रसरेणजनत्सार्थकापिघूक
स्मिन्वटेवसतिस्म तत्रस्थोघूकःसार्थस्यदक्षिणभागेस्थाइत्कृत्वाऽपशकुनंकुर्वन्को
टरांतःप्रविष्टः तदाकेनचित्सार्थिकेनतत्रादृष्टपालीबाणोमुक्तस्तेनलग्नेनहंसोमृ
तः॥इतिकुमित्रसेवायांहंसदृष्टांतकथा॥३३॥ श्रीजालोरेदंगकनाभीरुकनाम्नयश्री
वणिज्जालोरेयःक्षत्रियजातोद्विजातिजातोपुनर्नीचः १ शकंनकौटिल्यकला
कुशलानांबौद्धंचरित्रंचपरेक्षणानां अद्वैतिकत्मेकथमिसुदीर्यथाद्दशोबोकु
लदाहिजरो २ बहलपुरेकस्याऽपिक्षत्रियस्यगंगानामभार्याखेरिणी प्रियश्रोपि

५३ वसति श्रीमित्रश्रीदेवनाम्नोः पितृपुत्रयोर्वणिजोर्हट्टालय तत्रैतत्पुत्रोऽक्षान्ति बहूनि
वस्तूनि उद्धारेण जग्राह कदाचिद्धनग्रहणार्थमागतः श्रीमित्रस्तया कटाक्षैर्लोभित
स्तया तया सह रेमे एवं तत्पुत्रोऽपि कदाचित् पुत्रे मध्यस्थे पिता आगतः तदा त
या पुत्रं पेटायां निक्षिप्य तत् पित्रा सह संभोगं समारब्धे दैवात्तत्पतिरागत्य कपाटमुद्घा
टयस्वेत्यभाणीत् तत् श्रुत्वा भीतः श्रीमित्रोऽप्यधावत कथमहं निःसरामीति तस्य
योक्तं रे मूढ तत्पुत्रोऽपि स्त्रीगतः स्थापितोऽत्र मया तं पुत्रं दृष्ट्वा न त्वां मुंचिष्ये स
कं पेटावणिजं दृष्ट्वाऽवदत् यदि त्वं तद्वाक्ष्यं सर्वं मुंचे तदानुपायेन द्वावपि मोच ५३

यामि नोचेदुभावपि पतिर्दे निष्कासीति भीतेन श्रीमित्रेण तस्य मुक्ते सति त्वं इमां यष्टिं
भ्रामयन् आगतोऽस्मि पणकाल्पकिम इति वारंवारं पठन् द्वारेषु द्वाटिले निर्गच्छ
इति शिक्षां दत्वा साक्षाद्द्वारमुद्घाटयामास तदा स शिक्षावचनं पठन् निर्गतः प्रविष्टश्च
पतिः कोऽयमित्यपृच्छत् सा तु वाच हे स्वामिन् अनेन तत्पुत्रेण कमपि अपराधं कृ
त्वा पितरि पृष्ठलग्ने सति बलान्मद्गृहे लीनः ततोऽयं पिताऽप्यागतो मयाऽपवारि
तः हे पुत्र यथेनां मारणं स्मि ततस्तदा प्रातः किं करिष्यसीति वदन् निर्गतः पश्चाद्वि
लंबेन पुत्रोऽपि निर्गतः एवं श्रुत्वा तत्पतिः साधु कृतमिति तामस्तौषीत् ॥६॥

४४ निर्ली थ्वरिनेकथा॥३४॥श्लो०॥नभ्रातरिनचमातरिनचैनेतरिनापिपितरिनखसरि
नचवशातरिनचगातरिश्रीतिर्यादोद्दरिनरिस्यात् १ प्रज्ञाप्रभावविदिताऽखिलचे
ष्टितानांश्चेतखिनांकिमववोधमुपैतिनैव कस्माचतुष्टयविवादमवोधिरामपुत्रे
इतिकुतूहलमयंसचिवात्मजायत् २ श्रीनंदपुरेमणिनोभरोरजासुद्धिमैत्री प्रीति बु
मतीमंत्रीपुत्रीतत्रकमलाकरमालक्ष्मीपद्माऽभिधाभ्यत्ताः केषामपिश्रेष्ठिनांपुत्र्यो
वासुदेवंभियंईशंगिरीजांचानुक्रमेणवरार्थमाराधयामासुः भक्तिभाववशीकृ
तादेवताः प्रत्यक्षीभूयरामपुत्रेइतिवरंचतुष्टयंरूपंवरंदत्वांऽतर्भूताएकदा न ४४

तस्याः कन्या अपि स्वगृहमागत्य स्वपितृभ्यो ऽचीकथत् ततः श्रुत्वा पितरस्तदर्थमजा-
जानंतो राजानमजिज्ञपयन् ततो राजा स्वपार्श्वस्थितान्मंत्रिणो ऽकथयत्तदर्थं पृष्टवान्
ते ऽपि चिंतामग्नाः उत्तरं न दत्तवंतः स्वस्वगृहे गताः तदा मंत्रिपुत्रः स्वपितरं क-
स्मात्तव मुखम्लानिरिति पृष्टः स तस्मै चिंतायाः कारणं पुत्राया ऽवदत् ततः श्रुत्वा
सो ऽब्रवीत् हे पितस्त्वं विषादं मा गाः अहमुत्तरं दास्यामीति ततः प्रातः पित्रा स-
ह राजसभां गत्वोत्तरमवदत् श्लो० रेति राजसुतः प्रोक्तो ममैवं मंत्रिनंदनः
पुत्रापुत्रेऽधमः पुत्रः श्लेष्मातिश्लेषितो ऽगजः १ एवं सम्यगर्थं कथयन् तस्य हृष्टेन राज्ञा

४५ ततो मरणत्राणेन सक्तनाम्ना स्वर्गं ययौ॥ कन्या अपि पितृमित्रस्वरक्षणेन यथा
स्थेहंते स्मोवरेस्मोहस्माः॥ इति मतिविषये प्रधानपुत्र्याः कथा॥ ३५॥ अथ तस्य चरित्रैरेव
पित्रोर्दोषो ज्ञायते यतः श्लो० अंकुरैरिव बीजस्य सुतमनूनो वाजीव हेषारवैर्धूमै
धैरिव पावकस्य तद्विनीतैरिवांभोधरः सोऽस्योः पूर्वकृतेन पुण्यघटनाप्र
सेवयपत्निभिर्तैः संपन्नंपित्र्यलक्षणेन तुभ्यं वा चेष्टाभिरुन्नीयते १ चरित्रैरेव पुत्रा
णामपि शुद्धिर्बोध्योऽवसीयते विप्रोऽक्षतपयः पानाज्जारजोऽज्ञायि भूभुजा २ द्विजा
यवने स्वरेणगवाक्षस्थेन ग्रामस्य गालितं पयः पिबन्नाधवनामा कस्तु द्विजोऽह ४५

ष्टः पृष्टश्च हे द्विज त्वं ससंवदनो चेदहं सवत्रिरक्षे स्यामीति त्वयाग्रतो किं भुक्तं

न प्रातरेव मृ्यसीलवत्तथा जाते ति श्रुत्वाऽजमांसं मयाभक्षितं इति श्रुत्वा यवनेश्व

रेण तन्माता आकारिता पृष्टा च सा तथैव अवदत् हे स्वामिन् मम गृहे निकटवनीय

वनः स्थितः तेन रजस्वलाऽहं बलात् भुक्ताऽस्मि तद्वीर्योत्पन्नोऽयं पुत्रः सम्यग्वचनात् सु

ष्टाऽसौ पुत्रसुता गृहं ययौ॥ इति माधवविप्रकथा॥३६॥ श्लो० यत्कर्मणश्च निमस्तुल

फलेनैव लेनैरेंद्रः यद्विद्यया विदित विश्वपथान विज्ञाः वित्तेनैव प्रभुरहस्य कर्ते

येचात्यावलत्तीनयैव वस्तु नोल्लट्टनाः सृजंति १ अनेककौतूहललीनचेतसा मेली

४६ दृष्ट्वांयमत्यन्तशक्तिमद्भुतां यन्त्रापितश्रीगगनं प्रहारयन्तमालिनीचमत्कृणीचकार
ह २ रविपुरेपृणोऽभिधानापितश्रीलक्ष्मणाख्यामालिनीचद्वेअपिकपटयदीयसो
सख्योऽभूतां कदाचित्पृणोलक्ष्मणमवदत् तवकियतीशक्तिरस्ति अहंगगनंस्फो
टयामीतिश्रुत्वाऽन्याऽहंतत्सज्जीकरोमीतिजगाद एकदानापितश्रीभानुमतीनाम
श्रेष्ठिसुतांप्रोषितभर्तृकांरहसिअकथयत् हेसुभगेवनेप्रसूनमिवमन्मथहेदी
पद्यतनवयौवनंविफलंअगमत् अतोऽहंत्वांरुचिरेणपुनःपुरुषेणसहसंयोक्ष्ये
तदासाऽपितद्वचनमंगीचकार ततस्तांभानुचंद्रेणसहएकस्मिन्मंडपेसाहसंयो ४६

ग्र सा कोट्टपालस्यापि मुक्ता अन्यदाऽपि स्वैरिणी जारेण सह प्रविशन्तीति श्रुत्वा
सः कोट्टं रुरोध ततः सर्वैस्तत्र हुताशनं निवेश्य भयागमनं स्फोटितं तत् श्रुत्वा तस्य
णाऽपि मातुश्चेटी गृहं गत्वा गतस्तीति श्रुत्वा सः कोट्टं रुरोध ततः सर्वैस्तत्रैता
वान् निवेश्य बहुधनं गृहीत्वा पंचस्त्रीसुगोनः पत्नीमादाय चंडीगृहं गतः का
श्चित् कारो नायको गृहीत्वा प्रविष्टोऽस्ति यदत्र प्रवेशोऽनविधेयः इति कोट्टपालेनो
क्ता साऽवदत् अद्यास्माकं चेटीदत्तेनेति कृत्वा नक्तभोजनव्रतं कर्तव्यमस्ति अतो
याचनी नामस्माकं इह प्रवेशस्त्वावत्तीनाम एव निर्गमो देयस्त्वया इत्युक्तानस्पष्टे

५७ दीनारमेकं दत्वांतः अविज्ञप्य मातुमती स्थाने नन्त प्रियां विमुच्य नामासा दायनस्मा
ख्यो प्रतिज्ञां शूरं यती गगने समक्षी रुत मुनि सख्ये जगौ आत्मः कपाटे तु ह्यटिते षो
दंपती विरक्तो कायसर्वे जिनाः अमुः ॥इति स्त्रीसक्ति विषये कथा ॥३७॥ युवा नमम्
हृदये वहंति यत् पतिं त्रिः सुभगास्मि रम्यं श्रीइंति चान्येन समं समां ताट होचरि
तं च पत्नेश्च यातां १ धूर्त्ति किमे वाट पिते न दृष्टे आह प्रिये वं पततिस्म पार्श्वेः इ
यं तदन्वेषु मि यं गृहीता मयेत्य हो कैतव मंगनानां २ गंजनपुरे महेश्वर विप्रस्य नंदि
नी नाम सुंदरी स्त्री प्रिये विदेशगते केना ऽपि विटेन सह रेमे कदाचिद्भर्त्ता समागतः ५७

तदा जगन्नार्थे ब्रजंती मार्गे विटेनोक्ता हे सुभ्रु यदि त्वमद्य प्रिये प्राप्तेऽपि त्वं मया संभुज्यसि
तदावयोः सत्या प्रीतिः साऽपि तद्वचोऽंगीकृत्य गृहमायाता भर्त्रा नाणकं दत्वा
तंदुलादि ग्रहणार्थं विपणौ प्रेषिता सती हट्टं गत्वा कस्यापि वणिजो हस्ते वित्तं दत्वा
तत्स्य पत्रं दुग्धादि आयाति तदनेन चेलेन बध्वा स्थापनीयं पश्चादहं साऽहं गृहीष्या
मि इति चोक्ता जारस्य समीपं गत्वा क्रीडां विधाय पश्चाद्गता वणिजोऽप्ययं खेटिणी कापि
रंतुं याती इति निश्चित्य तद्वस्त्रे धूलिर्बद्धा तया स्वगृहमागत्य देवकस्य गृहीत्वा पत्युरग्रे
स्थापितं तेन दृष्ट्वा इयं धूलिः कीदृशी इति पृष्टे सा प्रत्युत्पन्नमतिः साऽभाणीत् हे

४८ स्वामिन्नाणकं हस्ततो मे पतितं चिरमन्विष्टं परं न लब्धं तदन्वेषणार्थं धूलिं गृहीत्वा
ऽहं भ्रमामि सोऽपि मूर्खोस्तौ निर्दोषो मत्वा न कुमेने ॥ इति श्रीचरित्रमहेश्वरविप्रकथा
॥३८॥ आकरः सर्वदोषाणां गुणग्रसनराक्षसः कंदो व्यसनवल्लीनां लोभः सर्वार्थ
बाधकः १ लोभो मूलमनर्थानामर्थानां हानिकारणं मुक्तये धावितो विप्रो यदकूह
ज्जमहाश्यत् २ पालिग्रामे जन्मदुर्गतः कपिलनामा द्विजः स्वीयेरितः काष्ठार्थं कुमा
रमाटाय वनं गतः तारक्षं श्रुकं काष्ठं अलभमानो यक्षं काष्ठघटितं पश्यन्नतत्
छेदाय यावत् कुठारं क्षिपति तावत् यक्षः प्रसन्नीभूय कस्मै श्रेष्ठं प्रार्थयस्वेत्युक्ते कु ४८

देवशुकस्य प्रतिस्वं अन्नपानवस्त्रादिकं दूरयेशुकः सः तथैवासीत् ततो गृह
मागत्य पत्न्यै सर्वमचीकथत् ततस्तेनान्नपानादिपूरितः सः भुंजन् कालं गमयामा
स कदाचित्तस्तत्पत्न्या प्रातिवेश्मिकपत्न्यै कथितं तयाऽपि स्वभर्त्रे कथितं ततस्त
स्यासोऽपि तथा कुर्वन् क्रुद्धेन यक्षेण देवापितः अधुनैव मदग्रापकत्वं तव मस्तके यम
धाम त्वां नयामीत्युक्तो भीतः प्राबोचत् हे देव त्वं यद्वदसि अहं तत्करोमि मां मुंचेति
यदुक्तं यक्षोऽवदत् स्वकदेशद्व्रतं वनेनेन तत् इत्यविप्रस्य कस्मिंश्चित् प्रापयेस्मिति
तं निशम्य सोऽपि तथाकृत्वा जीवन्मुक्तः॥ इति लोभादनर्थागमे शुकद्विजकथा ॥३१॥

५९

तावत्पंचमसाकलीकलयितुं कंठः समुत्कंठते तावद्वाक्यरसायनं सुखयति श्री
त्रेकवीनां लुठन् तावन्मुग्धमृगीदृशां स्मितरसश्चेतः समाकर्षति लक्ष्मीर्यावद्दवे
क्षलेक्षणमपि प्रेमार्मिणा चक्षुषा १ संबंधिनोऽपि संपन्नादेव आदरं कुर्वंति य
न्यथा मकरपुरे सरण श्रेष्ठि नंदन श्री नाम स्वसा सा दारिद्र्याद्भर्त्तामरणादि
रहिता लघोर्भ्रातुः सुताविवाहे तत्र गता आदरं न प्राप पुनर्दैवात् दारिद्र्येन
छिन्नयेव जन्मे ससहोदर सुता विवाहे तत्र गता महांतमादरमभजत् तदान
योक्तं जिमोगामला खीट आजिमधरिजि मरेचीर इम आदरलं मने करेरहस्य ५९

नारोवीर १ एवंवारं २ धवंतीलोकैः दृष्टापूर्वं हेलमचीकथमत्‌ मत्कृत्वा जने
मज्ञानरे निर्दिनो साच्च रत्नुना स्वगृह मजीगमत्‌॥ इति धनविषये श्वेदनश्रियाः कथा
नोश्मो ३ रकथा॥ ॥छ॥ उपकृतोऽपि दुर्जनः शत्रुनोऽपि तु सज्जनेति श्लो० अत्रानमा
श्रूकर हस्तयापुनर्नैपि श्रुनोऽपि शुनोरुपरे तेनुच्चो अपिवरूपकते सखिनास्वलेन
खलुखेलति खेलति का यथा १ श्वाकृतज्ञ तुलां याति यां च नाने यदुर्जनः वैद्योप
चरितो श्वान चौर विहगनिदर्शनैः २ तथाहि श्रीकर ग्राम कुलनामा वैद्यो धर्मेप
रः सर्वेषामुपकारं करोति स एकदा तत्र बुत्रेणोक्तं हे पितः खलयाव्यानेरुपाकारः

५० कर्मेभ्यः यतः वरं मोवरसो अंबुहरवरासिअहंफलजोऽधंतुरे विषनीपजेऽपुत्रअपि
अरसहोए १ इति पुत्रवारितोऽपि सर्वोपकारं न त्यजति स्म एकदा पुनरपि तदासी
पुत्रस्य प्रभुणोऽपि रोगार्त्तस्य चिकित्सां चकार पारेवो जातो दासीपुत्रः परमेष्ठस्य चौर्यौ
लक्रमेण विवेनालदालकृहे जातारेण निश्चलाष्टुनाऽतिप्रयत्नेन कृत्वा सचौरोऽरष्टफला
यितव्य॥ इति निष्पान चौरकथा॥ ५०॥ यदि लोऽपि वरं शत्रुर्नैव मूर्खो हितकारकः वा
नरेण हतो राजाऽविप्रश्चौरेण रक्षितः १ अत्र कथाद्वयं गजपुरे रिपुमर्द
नो राजा मृगयां गतोऽश्वेनापहृताजिनाऽरण्यानीतो नस्तत्र श्रमेण पिपासया चाकु ५०

लोभसंक्रमोजातः ततस्तेनराज्ञातेनधाविधंदृष्टं तत्रस्थेनवानरेणएकस्मिन्नलमंजु
लकतलपत्रपुष्पादिदत्वासःनृपःसुखीचक्रेऽयत्राऽपिजीवदानारंवानरंत्रिविक
याभारोप्यमिलितेसैन्येसतिवानरस्यकर्मसचिवेष्वोतिवेद्यस्वगृहंनीत्वापार्श्वे
चरंचक्रे एकदासुप्तस्यराज्ञउदरोपरिगच्छंतंसर्पंदृष्ट्वावानरःखड्गंगृहीत्वा
राजरक्षार्थेष्कृतोद्यमोऽपिनृपंसर्पंचहतवान्॥इतिमोरखीवानरकथा॥१॥अथ
द्वितीयाकथा॥मध्यदेशेमथुरानगरेनीलाधरसुरश्रीधरगदाधरभूधरकणा
नामानोजन्मतोदुर्गतास्तत्वारोद्विजाः परस्परंमिलिताःधनार्थंपरदेशंजग्मु

५१ अमंतस्तेरोहणाचलनाथेचंडंनामराजानंस्थिषेचिरे एकदातुष्टेनराज्ञाएकै
कस्मैसपादलक्षमूल्यंरत्नंदीयतेस्म ततस्तेपरश्चलिता मार्गेवनंप्राप्यतत्रनिरत्ना
निगत्यंतः केनापिदृष्टाः चौरोऽपिअवसरेएतान्हत्वाऽहंरत्नानिग्रहीष्यामीति
बुद्ध्यापृष्ठेगत्वाऽहमपियात्रीऽस्मीतिएकीभूतः ततस्तेपंचाऽपिगछंतोनिज्व
राजाग्रेकेनापिपक्षिणाएतेषांपार्श्वेपंचलक्षसुवर्णानिसंतिइत्युक्तेनदाने
नभिस्तुराजेनग्रहीताअन्वेषिताअपिकिंचिन्नदृष्टाएवंएषांवक्षोविदार्येऽष्ट
व्यमित्युक्तास्तेग्रहेरुद्धाः तदाराज्ञोचोरेणेतिचिंतितं चतुर्णांमध्येएकस्यापि ५१